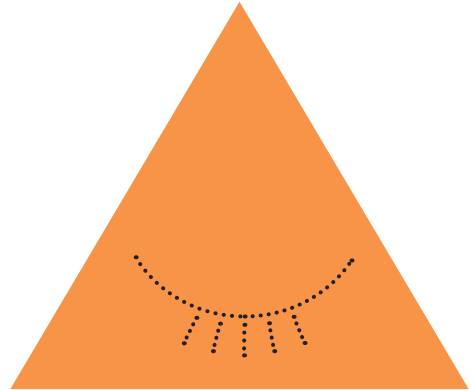

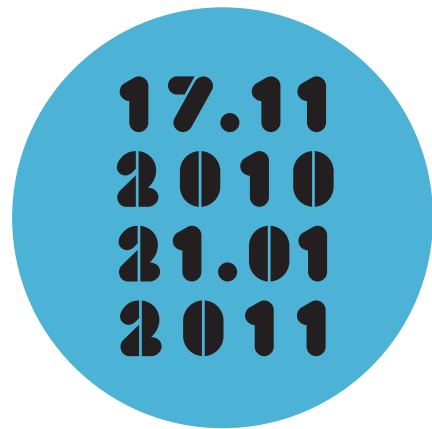
**ELS
INVISIBLES
PER LA
CONSTRUCCIÓ
DEL FET
EXPOSITIU**

Un projecte de
**Laia Campaña
Mar Cuenca**

Procés de tutoria
Lluc Mayol

Ivette Aguilà
Gemma Aguilà
Carlos Anselmo
Laura Anton
Laia Castellano
Àngels González
Mariona Gorgori
Helena Granero
Mònica Matutes
Ferran Milà
Júlia Morales
Cristina Moreno
Josep Moreno
Laura Reus
Mònica Reverté
Júlia Corona
Júlia Frade

TAULA RODONA
ELS INVISIBLES
UN PROJECTE
EDUCATIU
EN UN CONTEXT
ARTÍSTIC
24.11 - 19.00 H.

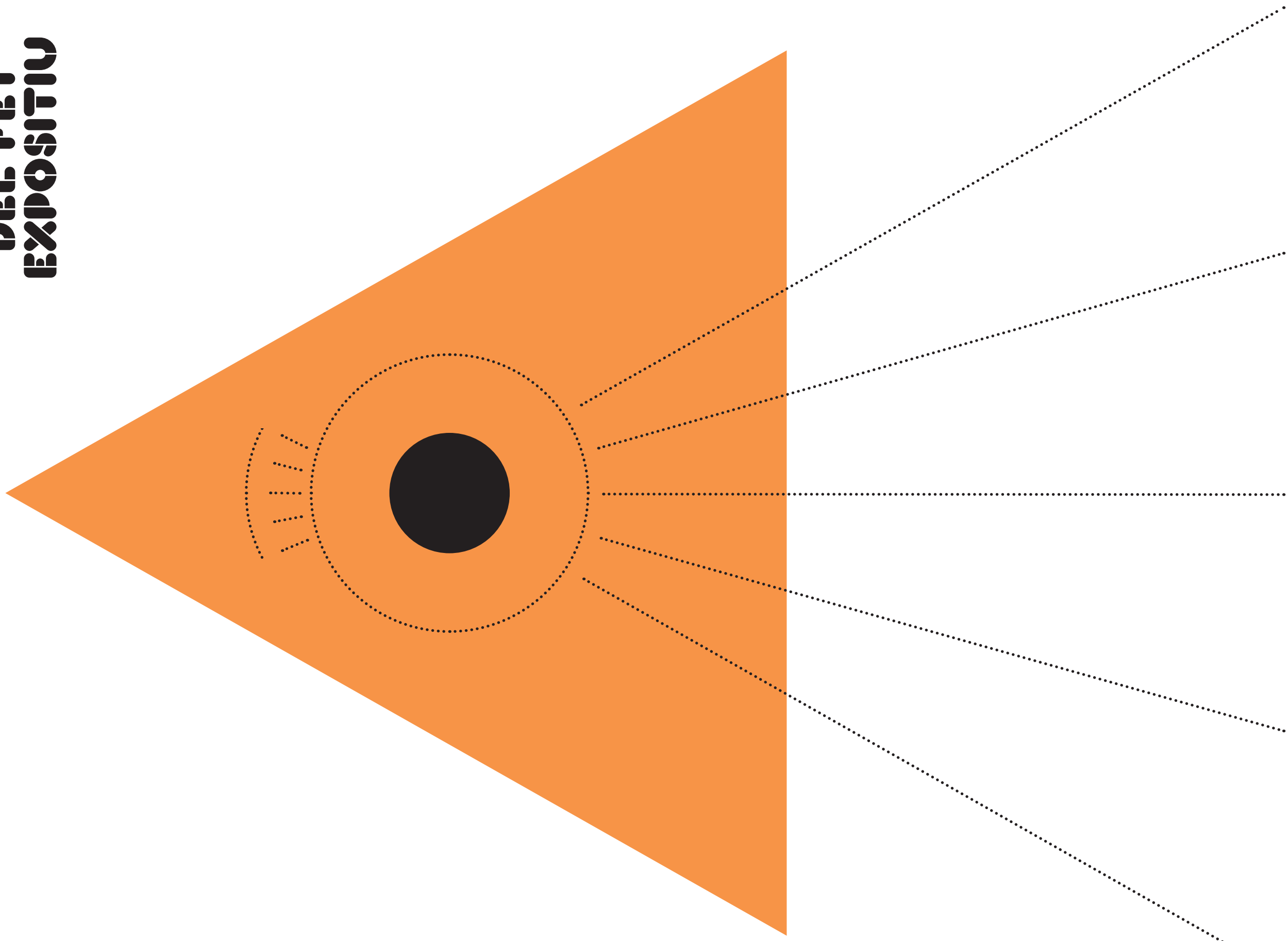

**Inauguració
17.11 — 20.00h**

Sala d'Art Jove. Secretaria de Joventut

ELS INVISIBLES

**REBA LA
CONSTRUCCIÓ
DEL FET
EXPOSITIU**

01: ART I EDUCACIÓ, ENCARA HI HA OPORTUNITATS D'INNOVACIÓ EDUCATIVA

Aquest projecte educatiu mostra allò que el títol sintetitza: una experiència d'innovació que, tot i no ser nova, segueix essent necessària al nostre país: reinventar propostes educatives per a impulsar l'educació a nous escenaris més interessants per a tothom: educadors/es i estudiants. El camp de coneixement i d'aprenentatge de l'educació artística ofereix aquestes possibilitats, especialment si es desenvolupen projectes educatius que promouen, com és el cas, dues línies d'actuació que fan evidents temes fonamentals de l'educació actual: 1) la necessària col·laboració entre diverses entitats culturals i educatives, l'educació no és una tasca exclusiva dels centres escolars, l'organització estrictament disciplinària i reproductiva ha fracassat, però es poden oferir alternatives i val la pena intentar altres vies, i 2) el desenvolupament de "projectes de treball" que, pels seus principis pedagògics, faciliten canvis en els processos d'ensenyament-aprenentatge i en la cultura educativa, està oferint alternatives que, almenys, mereixen el privilegi del dubte. En altres països amb índex de menys "fracàs escolar" ja es desenvolupen amb normalitat. El debat amb la cultura pedagògica d'institucions, docents i culturals, educadors i fins i tot alumnes, és difícil però possible. El projecte educatiu que es presenta és un intent en aquest sentit.

José María Barragán Rodríguez #

EL PROJECTE EDUCATIU COM A COL-LABORACIÓ

El projecte que es presenta, fruit de la col·laboració de la Sala d'Art Jove de la Generalitat de Catalunya, en la convocatòria 2010 (projecte educatiu-artístic de Mar Cuenca i Laia Campaña, com a mediadores culturals, entenc), i el "projecte de treball" de l'Institut Vallès de Sabadell, i Josep Moreno, com a docent i els seus i les seves estudiants, tots ells i elles com a col·laboradors. Aquesta és, segons el meu criteri, la perspectiva adient d'innovació educativa, una perspectiva en la qual, afortunadament, molts i moltes estem interessats a participar, aquells que mirem cap a la utopia, però tot posant en pràctica recursos pedagògics que la facin possible.

M'interessa el seu plantejament i conec les línies de treball de les persones que han col·laborat, però vull deixar clar que jo no he intervingut en el seu procés de gestió, planificació i intervenció. La meua posició és, per tant, propera pel que fa al seu plantejament ideològic, conceptual i metodològic, i distanciada (no puc dir objectiva perquè segons la meua opinió no hi ha mirada objectiva) pel que fa al seu desenvolupament. Per això em limito a donar un breu context teòric i conceptual a l'experiència i a mostrar-la com a un exemple de que hi ha altres formes d'organitzar la relació d'ensenyament-aprenentatge, també al nostre país. Accions que no es limiten a canvis tecnocràtics o tecnològics.

Cal entendre que tot allò que dic està subjecte a precisions que, per tal de no allargar-me més, no sempre puc fer, i la crítica, per descomptat.

Sessió de la Laia i la Mar a l'IES Vallès de Sabadell.

Muntatge de l'exposició "Viatge a les ciutats invisibles".

LA INNOVACIÓ EDUCATIVA I ELS "PROJECTES DE TREBALL" COM A ALTERNATIVA

Ja ha quedat clar que mantinc una posició ideològica i política (en el sentit de "praxis social", no de partit polític) sobre l'educació que es tradueix en promoure innovacions educatives alternatives al model reproductiu-transmissor més tradicional. Sobre aquest dilema ja he manifestat que em sento més proper a models alternatius, i els "projectes de treball" són una bona opció, però assenyalo que no tinc una posició "fonamentalista". Vull dir que entenc que, en determinats contextos i situacions, el model tradicional sigui la opció menys dolenta, especialment en els contextos de formació professional més especialitzada, però fins i tot en aquests contextos es podria optar per una opció pedagògica mixta que mantingui

la transmissió de "saber" imprescindible per al desenvolupament de competències professionals específiques i al mateix temps no exclou el desenvolupament de competències d'autonomia, solidaritat i cooperació (entre institucions, professionals i estudiants). Els "projectes de treball" es poden proposar, tot i que sigui com a opció formativa complementària.

En qualsevol cas, cal no oblidar que l'educació és un fenomen social vinculat amb la societat en la qual s'emmarca. Si no contemplem l'educació d'aquesta manera, de forma holística (global) que ens afecta a tothom i a tots els contextos involucrats, contextos educatius i extraeducatius, estem fent esforços educatius poc visibles i deixem als protagonistes de l'acció educativa (estudiants, docents i la resta de professionals implicats) en una situació de perplexitat i d'aïllament que porta a situacions realment malaltisses. Ja s'ha parlat molt del malestar docent i, si segueix existint, caldrà seguir denunciant que no és un problema de debilitat personal, sinó que és un problema social mal afrontat.

Per generar una innovació educativa veritablement efectiva caldria un canvi de cultura pedagògica. Ja no m'atreveixo a proposar un canvi de prioritats socials, polítiques i econòmiques més profundes (tot i que és el que penso de veritat), però sí, almenys, canvis possibles, si es vol veure d'aquesta manera. Canvis modestos, poc ambiciosos (en realitat sí que ho són, si s'apliquessin de manera general), que afectarien a camps com ara els següents: l'organització general educativa, més enllà de pegats legislatius de canvis curriculars i de lleis d'educació que es limiten a canviar horaris i itineraris disciplinaris, o suposades innovacions tecnològiques. El "projecte de treball" proporciona possibilitats alternatives en aquest sentit.

En els camps del saber sempre es produeix una situació de gran polisèmia dels termes utilitzats, i per diverses raons no s'esclareix suficientment. "Projecte" és un exemple extrem d'aquesta característica polisèmica. Només em referiré a les diferenciacions pel que fa al cas: "Projecte educatiu" és un terme molt general que fa referència a l'aprenentatge de continguts i a la manera d'organitzar el procés d'ensenyament-aprenentatge d'una institució educativa en els seus diferents nivells, des de la prescripció institucional, en termes de nivells prescriptius, sens dubte jeràrquics: administració general, comunitària, local, etc., fins al nivell en el qual s'organitza la pràctica educativa quotidiana.

"Projecte de treball" és un concepte pedagògic més precís, però a jutjar per la seva utilització arbitrària en alguns mitjans,

penso que requereix una breu explicació. Al nostre país ha estat treballat profundament, tant teòricament com en projectes educatius, per Fernando Hernández, i en conseqüència la major part de referències corresponen a la seva autoria: En una referència, ja antiga, però que no ha perdut vigència, en un text realitzat en col·laboració amb la professora J.M. Sancho assenyala el següent:

“Aquesta perspectiva es pot considerar en certs aspectes a mig camí de les perspectives anteriors. Segons els seus supòsits, els coneixements es poden organitzar partint dels interessos de l'alumnat, i és possible rompre els límits marcats per les assignatures, mentre que la responsabilitat d'anar inferint les pautes del progrés en el coneixement recau en el docent. Per aconseguir-ho, el tema, el projecte de treball, més que l'assignatura, passa a ser la referència, el nucli clau de l'organització dels coneixements.” (Hernández, F. i Sancho, J. M. 1993, 113)

En aquest text i en molts altres posteriors d'aquests autors i d'altres, i en nombroses referències que es poden trobar amb facilitat, com per exemple a la revista *Cuadernos de Pedagogía*, s'assenyalen les característiques fonamentals d'aquest model pedagògic, que és més que una metodologia didàctica, tal com s'ha encarregat F. Hernández de reiterar. No em reiteraré en referències tan òbvies i tan fàcils de trobar.¹

El projecte educatiu *Exposició: Simplement una mostra d'obres d'art? / Viatge a les ciutats invisibles* n'és un exemple. No tenia la intenció de dir “exemplar”, però ja que ho esmento..., doncs sí, també exemplar en els termes que ara argumentaré, sobre les possibilitats i la realització d'un projecte educatiu innovador. De primer es demostra que és possible, necessària i oportuna una altra forma d'enfocar la pràctica educativa i l'educació artística. Malgrat totes les dificultats amb què segur que s'han trobat els seus participants, estic segur que els haurà merescut la pena assumir el risc.

Projecte educatiu innovador per les raons següents:

1) Afronta amb valentia reptes de la situació educativa actual d'algunes de les òbvies però oblidades relacions entre educació i art. Abordades modestament, però sense inhibicions i tenint present la previsible desconexió entre el món de l'art i les exposicions i el context educatiu (deixem-nos de romanços) i, segons la meua opinió, superant àmpliament el risc que el projecte pogués bloquejar-se en molts moments per la manca de col·laboració de les institucions implicades, per la possible desorientació dels participants que en algunes fases es produeix en un projecte de treball, per no comptar amb l'interès inicial de les institucions o de sectors importants dels participants, especialment dels estudiants (això haurà implicat un treball constant per part del docent);

Procés de filmació d'una de les peces de l'exposició a la Sala d'Art Jove. La filmació i edició es van realitzar a Hangar. (Barcelona, 26 de juliol del 2010).

2) Desenvolupa, no només teòricament, sinó també en la pràctica pedagògica, les relacions entre context social escolar i extraescolar i no eludeix el possible conflicte entre models culturals: “cultura de centre educatiu”, l'Institut Vallès de Sabadell, un institut d'ensenyament secundari, ni més ni menys, i un centre cultural com és la Sala d'Art Jove de la Generalitat de Catalunya, ni més ni menys, i;

3) Ha suposat el disseny i el desenvolupament d'un projecte educatiu en forma de “projecte de treball” amb totes les dificultats que implica, moltes dificultats (si a la meua breu descripció no resulten evidents, espero que les ressenyes bibliogràfiques ajudin a entendre-les). I, en aquest sentit, estic segur que han jugat fort les conviccions de Laia Campaña, Mar Cuenca i Josep Moreno, que probablement han comptat amb la incredulitat inicial de la resta d'instàncies educatives del projecte. No ho sé, però és tal com acostuma a passar.

Per acabar, sobre “la temàtica i la denominació” d'aquest projecte educatiu, amb format de projecte de treball, entenc que atén al procés de gestació d'ambdós projectes que en algun moment es troben, i per això jo he optat per unir-los: *Exposició: Simplement una mostra d'obres d'art? / Viatge a les ciutats invisibles*. La meua intenció en unir ambdós títols és retre comptes que són dos projectes que tenen un origen diferent i que finalment conflueixen. Crec que la seva unió respon bé al vincle que m'he esforçat a defensar entre instàncies i professionals de l'àmbit educatiu i artístic.

OPCIONS SOBRE L'EXPERIÈNCIA ARTÍSTICA

Des de l'inici el text s'enuncia com a una reflexió sobre les relacions entre educació i art. Em semblava obligat dedicar un apartat al segon terme indicat, art, però sempre en relació amb el primer (òbviament no estic fent una crítica d'art).

Mantinc com puc una activitat viva amb l'experiència artística, no només com a espectador, sinó també com a productor. Penso que aquesta circumstància em proporciona certa legitimitat per assenyalar que l'activitat artística té múltiples formes d'experimentar-se. Es tracta un altre cop d'una obvietat oblidada. Per pròpia vivència sé que en determinades ocasions et pot venir de gust tancar-te al teu taller i deixar-te anar en l'experiència creativa. És una opció absolutament legítima (quan passa d'aquesta manera m'importen molt poc els discursos sobre si es tracta d'una actitud legitimada pel discurs modern o si forma part de l'actitud que el “sistema” ens assigna, etc.). També passa quelcom similar amb la vivència de recepció. Em sembla absolutament legítim que una persona es deixi anar en l'experiència que està tenint com a receptora amb una obra artística. Ho assenyalo perquè no coincideixo, en aquest cas, amb alguns crítics i fins i tot amb alguns col·legues universitaris que atribueixen a aquesta actitud qualificatius pejoratius; sempre penso: ells s'ho perden.

Un cop dit això, quan parlem d'educació artística la posició anterior és acceptable si es té la consciència que és una de les formes d'experimentar l'activitat artística, però molt menys acceptable quan s'imposa com a precepte educatiu. Torno a pensar que el tema no hauria de necessitar aclariment. Però tampoc no em semblen adients altres actituds que se solen donar entre alguns professionals de l'art. Per exemple, quan artistes o crítics interessats suposadament en l'activitat educativa no són prou conscients del canvi de rol, i que en aquest context tindran una funció “mediadora” en l'experiència artística dels altres, dels participants en el projecte educatiu, i que l'experiència artística descrita anteriorment és només una de les vivències possibles, però hi ha altres possibilitats. I en aquest altre context, en concret col·laborar amb altres persones com a mediadors té una finalitat pedagògica, i això canvia les prioritats del projecte: en aquest cas l'objectiu prioritari és que docents, mediadors culturals, estudiants, etc. desenvolupin una actitud col·laborativa flexible orientada a l'aprenentatge dels i

de les estudiants i del desenvolupament de les competències i objectius educatius que prèviament s'han negociat, fet que pot generar obra artística o no.

Les institucions culturals, els artistes i els crítics ofereixen un coneixement sens dubte inestimable, però no haurien d'oblidar que quan es col·labora en aquest context predomina l'interès educatiu. Els i les docents (que en molts casos estan compromentent la seva situació laboral) i els i les estudiants (que sovint no comprenen la dimensió de la oportunitat que estan tenint, massa acostumats a altres dinàmiques pedagògiques) no són agents passius (aquesta és l'aportació principal en termes d'aprenentatge dels projectes de treball...), són els veritables protagonistes de l'experiència, tant si ho comprenen en aquell moment com si no; amb una mica de sort ja ho faran significatiu quan puguin. I aquesta situació no hauria de frustrar ningú; és millor ser conscients d'aquesta possibilitat.

Per finalitzar em sento obligat a dir que la producció artística dels participants no hauria de ser instrumentalitzada o “apropiada” amb interessos parcials per part dels artistes, els crítics o les institucions artístiques, ni els seus resultats haurien de ser jutjats només en termes del “sistema de l'art”. No és just ni adient.

Encara que em reiteri, en els projectes educatius predomina l'objectiu pedagògic, d'aprenentatge. El més important és el procés. Si a més resulta ser un producte expositiu interessant, millor per a totes aquelles persones que hi han intervingut: genera un sentiment comú d'autoestima, fa visible el projecte i els seus participants i les institucions implicades també tenen, a més d'una experiència per explicar, una producció visible per mostrar.

Finalment, em permeto una qüestió de gust, tal com dirien els antics teòrics de l'estètica. *Exposició: Simplement una mostra d'obres d'art? / Viatge a les ciutats invisibles* és, segons la meua opinió, un títol excel·lent per a un projecte educatiu que incorpora l'experiència artística: està impregnat de la bellesa de la narrativa de l'obra original d'Italo Calvino i les seves ciutats invisibles, però al·ludeix, per la meravellosa força de la metàfora com a forma discursiva, als processos (reals i simbòlics) que implica un viatge. Un viatge de coneixement que sens dubte han fet en aquest projecte. Em sembla, en definitiva, una esplèndida elecció per anomenar un projecte educatiu que es desenvolupa en un institut, però que viatja. Un institut, ni més ni menys, i del nostre país, ni més ni menys.

José María Barragán Rodríguez és professor a la secció de pedagogies culturals de la Facultat de Belles Arts de la UB. Es va formar acadèmicament en Belles Arts i després, de manera menys acadèmica, en Psicologia i Pedagogia i altres camps disciplinaris ja inclassificables. Ha estat responsable de cursos experimentals de Formació inicial del professorat, li interessa l'educació com a activitat social, però manté una discreta activitat artística fora del sistema de l'art, tal com ell mateix diu, perquè s'ho pot permetre. La seva línia d'acció professional, tal com ell mateix ens conta, ha estat trobar ponts entre les activitats humanes importants per al desenvolupament dels individus i les col·lectivitats. D'aquí prové el seu interès en activitats i projectes que vinculen art i educació, també en intervenció social i arteteràpia. Manté posicions molt crítiques amb l'estat de l'educació i les reformes educatives que, segons ell, són parcials, ineficaces i poc compromeses amb un canvi de cultura pedagògica real. A les seves manifestacions no eludeix les controvèrsies educatives i artístiques i prefereix mirar cap a la utopia, tot i ser conscient que ho són, però valorant els passos petits o grans que es donin en aquest sentit de canvi.

¹ Hernández, F. i Sancho, J.M. (1993) *Para enseñar no basta con saber la asignatura*. Barcelona: Paidós. El llibre inclou una àmplia bibliografia sobre el tema. També hi ha múltiples fonts de referències sobre el tema de “projectes de treball” que no son difícils de localitzar a Internet i a les biblioteques.

02: ENTREVISTA A JOSEP MORENO

Professor de l'Institut Vallès de Sabadell

Per què vas trobar interessant participar en el projecte "Exposició: simplement una mostra d'obres d'art"?

La meua posició com a docent em porta a estar sempre pensant en la manera de generar dinàmiques d'ensenyament i aprenentatge que posin a l'alumnat en situacions d'expectatives riques en continguts i en objectius. Les metodologies que intento aplicar estan sempre a prop del treball per projectes, amb la voluntat de motivar i apropar els alumnes a una realitat educativa connectada amb el món.

Així doncs, amb aquesta perspectiva inicial, quan se'm va presentar el projecte "Exposició: simplement una mostra d'obres d'art?", sense encara valorar-ne la dimensió ni el grau d'implicació que podríem tenir, vaig veure que justament era això, que es tractava d'un projecte atractiu en el seu plantejament i amb moltes possibilitats educatives per a l'alumnat de primer de batxillerat artístic. Per altra banda, també vam valorar tots plegats (Mar, Laia i jo mateix) que era una aposta molt arriscada i amb moltes dificultats inicials.

Imatge d'un dels materials gràfics utilitzats en les sessions dutes a terme a les aules de l'IES Vallès.

Tot i el risc (o segurament per això), quan vam seure tots tres per aprofundir en els objectius i en l'adequació al marc del batxillerat, em vaig adonar que estàvem davant d'una gran oportunitat per a la formació integral dels alumnes d'arts i vam veure que podrien desenvolupar capacitats

tan complexes, variades i enriquidores com ara la de construir el discurs que ordenaria una exposició (comissaris), la de crear i/o apropar-se a propostes creatives molt innovadores (quan se'ls hi demana que madurin el resultat d'un projecte escultòric seu anterior per tal de mostrar-ho), la de dissenyar l'ocupació de l'espai interior i els catàlegs de la mostra, la de gestionar el muntatge i la comunicació externa i, al final, també la d'observar, opinar i/o criticar com a espectadors en una perspectiva externa al propi projecte.

Aquest projecte, a banda de ser interessant pel que he dit, presenta una vessant de motivació per als joves molt alta: la connexió amb el món real. El seu treball de classe traspasarà les parets de l'institut i podrà accedir a un espai real. Tindran l'oportunitat de contactar i aprendre amb experts reconeguts en camps molt variats. Quan tens per endavant totes aquestes possibilitats educatives acabes pensant que allò que menys importa és el resultat final del projecte, que en el cas que no s'arribi a muntar l'exposició com estava projectada inicialment, a mi personalment no m'importa perquè el procés, en definitiva, acaba sent un objectiu en sí mateix. Vaig trobar que aquesta era una oportunitat que no es podia deixar perdre.

Què va suposar pel centre acceptar una proposta com aquesta?

Des del punt de vista curricular, el projecte s'ha ajustat a l'estructura de les matèries de volum de primer de batxillerat artístic. Això vol dir que els continguts i sobretot els objectius, tot i ser multidisciplinars, s'ajustaven perfectament als d'aquesta matèria. També s'han fet puntualment activitats a la matèria de dibuix tècnic i disseny. Tot i això, se'ns presentaven dues dificultats inicials importants: per una banda, en tractar-se de persones poc iniciades en l'àmbit artístic s'havia de fer una formació inicial important a propòsit de l'art contemporani i per altra banda, i per la mateixa raó, hi havia la dificultat de tenir o crear material per a mostrar al final i amb què desenvolupar el gruix del projecte. S'ha de dir que varies persones del centre s'han implicat en el desenvolupament del projecte, tant des del professorat i la direcció com des del personal d'administració i serveis.

L'institut Vallès de Sabadell sempre, des de la seva creació que enguany fa 25 anys, ha destacat per ser un centre amb inquietuds innovadores. Quan vam valorar positivament la viabilitat del projecte, es va

presentar a la direcció del centre i des del primer moment van coincidir amb mi en que aquestes propostes s'han d'incentivar pel bé de l'alumnat en primera i en última instància. Tot el que sigui mostrar-se a l'exterior amb aquest tipus d'iniciatives significa connectar el centre amb la complexitat cultural del món, evidenciar sensibilitats educatives contemporànies i potenciar positivament la imatge pública del centre. Sabem de sobres que aquesta imatge serà positiva sempre que el treball dels nostres alumnes ho evidencii.

El projecte ha estat inclòs dins la memòria del PAC (Pla d'Autonomia de Centres). Des de la comissió avaluadora s'ha valorat molt positivament i s'ha destacat la voluntat d'innovació que el centre mostra quan desenvolupa projectes com aquest.

Quines oportunitats i debilitats hi trobaves al projecte?

Les oportunitats ja les he comentat al principi, és a dir, formació integral i complexa per a l'alumnat, possibilitats de treballar aspectes de l'art actual amb accés a propostes molt innovadores, connexió amb la realitat externa, apropament i aprenentatge d'experts reconeguts, etc.

Sessió amb l'artista Ricardo Trigo a l'aula de l'IES Vallès de Sabadell. (Sabadell, 12 de maig del 2010).

Sessió amb la dissenyadora d'exposicions Mar Llinés a l'aula de l'IES Vallès de Sabadell (Sabadell, 16 d'abril del 2010).

La dificultat més important que he trobat ha estat la manca de temps. Personalment crec que es partia d'uns paràmetres inicials molt diferents a la realitat d'un institut de

secundària, hem perdut molt de temps en crear una base mínima a partir de la qual treballar. Per desenvolupar aquest projecte en tota la dimensió que es proposava al principi, l'alumnat universitari hauria estat el més idoni. Es requerien coneixements previs sobre estètica, història de l'art i de creació artística bastant més avançats que el que presentaven els alumnes de primer de batxillerat, però això ja es va valorar a l'hora de decidir d'engegar-ho tot i, justament, aquest era el repte i amb ell s'ha treballat. Hi han hagut moments tensos per part de l'alumnat, bàsicament quan es trobaven absolutament perduts.

Com ha anat canviant la teua visió en relació al projecte?

Com he dit al principi, ràpidament m'animo a desenvolupar un projecte i si el repte és important, sempre que hi vegi possibilitats interessants d'aprenentatge per a l'alumnat, encara millor. Inicialment estava molt engrescat, ho veia molt clar, potser perquè ho mirava tot des de la meua perspectiva, la del docent que veu que, sigui quin sigui el resultat final, el recorregut valdrà la pena, aprendrem molt tots plegats. Però va arribar un moment en què les expectatives van baixar molt i per moments veia que hauríem de modificar el projecte; és a dir, pensava que seria impossible generar material (obra) per treballar i exposar. Creia que hauríem de trobar sortides paral·leles i, realment, no veia com solucionar la última part, la de l'exposició. L'alumnat no arribava a veure un horitzó en el projecte i no tenia quasi res d'allò que es treballava. Afortunadament, va aparèixer la llum i es van obrir possibilitats ajustades a la seva realitat. Per part meua (i de la Laia i la Mar imagino que també), hi havia moments que pensava que no ens en sortiríem, però bé, això és el que fa gaudir més d'un resultat

Procés de filmació d'una de les peces de l'exposició a la Sala d'Art Jove. La filmació i edició es van realitzar a Hangar. (Barcelona, 26 de juliol del 2010).

positiu. En el moment en què van trencar la seva mirada unilateral a la creació artística, a la seva definició d'obra d'art i van connectar amb altres maneres de crear, com ara la imatge, les instal·lacions, l'accionisme, etc. en aquell moment es va veure la llum.

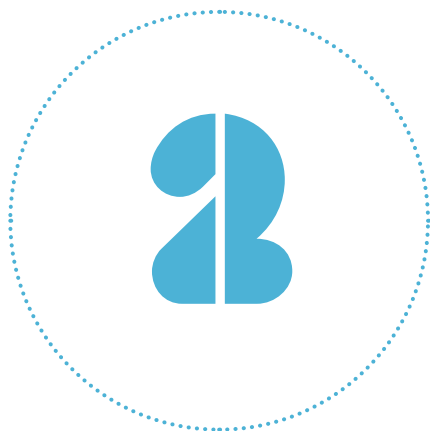
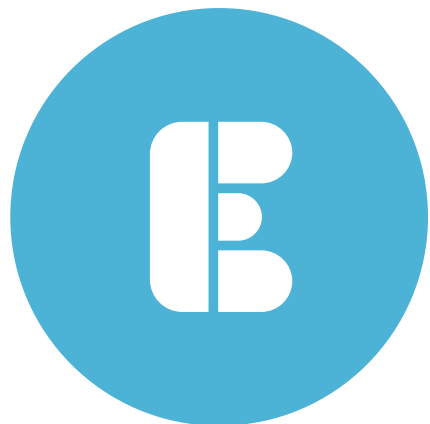
Passat el procés, quina valoració en fas?

El procés ha estat molt enriquidor per a tothom. Crec que l'alumnat ha après molt; com ja hem comentat, rarament alumnes de la seva edat i del seu curs podran mai apropar-se tant a la realitat de l'art contemporani com ells i elles. Aquesta ha estat una experiència enorme per a la seva formació. Des del punt de vista acadèmic, els ha donat la possibilitat de treballar aspectes estètics, artístics, historiogràfics, tots interrelacionats de manera significativa. A més, ha estat molt important la idea de procés, l'apropament a allò projectual que implica la reflexió continuada, la recerca, la creativitat, el diàleg, la discussió, el posicionament amb criteri i la presa de decisions importants.

Sessió amb la dissenyadora d'exposicions Mar Llinés a l'aula de l'IES Vallès de Sabadell (Sabadell, 16 d'abril del 2010).

Des del punt de vista personal han desenvolupat valors i hàbits importantíssims per a la seva formació humana. Cal destacar el treball en equip, la inquietud, el compromís i la capacitat de sacrifici per tal de dedicar-s'hi fora del seu horari, així com la il·lusió que en moltes ocasions (ja cap al final) han mostrat envers el projecte. Crec que hem finalitzat amb èxit, tot i que el seu grau de risc inicial s'ha posat en evidència, afortunadament. Si no hagués estat així, no hauríem après tant i hauria estat tot molt més avorrit.

03: ENTREVISTA A LAIA CAMPAÑA I MAR CUENCA

Productores del projecte educatiu

Quin és l'origen del projecte?

La idea central del projecte va néixer principalment arran d'un sopar-reunió que vam fer per elaborar la proposta, que després presentariem a l'apartat de projectes educatius de la Sala d'Art Jove. La idea ens semblava bona però al final d'aquell sopar vam veure que no s'aguantava, ni tampoc es defensava per ella mateixa.

La idea de fer una proposta al voltant del concepte "exposició" ens agradava i sobre això volíem treballar. El problema era que l'enfocàvem des de la nostra perspectiva; és a dir, construïem el nostre discurs sense tenir en consideració l'opinió del jove. A mesura que anaven passant les hores, amics, parelles i companys de pis s'anaven incorporant al sopar i a la conversa sobre el projecte de manera imprevista. Aleshores ens vam adonar que no era tan

important buscar el "tema de l'exposició" i que fos atractiu per als nois, sinó que l'interessant era treballar el tema de "què és una exposició" i *què i qui* intervé en la seva producció. A partir d'aquí, va sorgir la idea dels "invisibles", és a dir, fer visible als nois tots els professionals i els mecanismes que participen en l'elaboració d'una exposició i, per tant, fer-los veure-la des d'un altre punt de vista a fi de comprendre què vol dir pròpiament el concepte "exposició".

Un cop assumida la perspectiva sobre la qual elaborar la proposta vam començar a construir el projecte i a marcar-ne els objectius principals. Partíem de la premissa que els joves van poc a veure exposicions, i la única connectivitat que tenen amb aquestes és a partir de tallers i activitats educatives entorn a l'artista i/o al tema central de la mostra. Nosaltres, tant a nivell artístic com a nivell d'educació, volíem donar la volta a això i que els nois fossin els productors d'una exposició per veure els invisibles que participen darrera d'una mostra. Igualment, trobàvem interessant que professionals que normalment estan lluny del món educatiu, com és el cas dels artistes, els dissenyadors d'exposicions o els comissaris, entressin dins el sector de l'educació. Per tant, un dels objectius que ens vam plantejar va ser aproximar el camp de la cultura i l'art amb el camp de l'educació en un projecte com aquest. Per aquesta raó vam proposar a professionals com l'Oriol Fontdevila i el Txuna Sánchez (comissaris), o la Mar Llinés (dissenyadora d'exposicions), o el Ricardo Trigo (artista) que participessin i intervinguessin en diferents moments de la proposta educativa a l'IES Vallès de Sabadell.

Cloenda de l'exposició "Un viatge a les ciutats invisibles" a la Nau Estruch amb l'assistència de Lluís Monge, regidor de cultura de Sabadell. (Sabadell, 1 de juliol del 2010).

Taula rodona entorn a l'exposició "Viatge a les ciutats invisibles" a la Nau Estruch de Sabadell amb la participació del professorat i l'alumnat de l'IES Vallès, l'Oscar Abril, l'Almudena Manzanal, els artistes residents de l'Estruch AccNeo, la Laia Campaña i la Mar Cuenca. (Sabadell, 29 de juny del 2010).

En què consisteix el projecte "Exposició: Simplement una mostra d'obres d'art?"

Aquest projecte té un objectiu molt senzill i complex a la vegada, mostrar *els processos invisibles*. Per això, hem intentat incidir en diferents estrats:

L'execució del projecte "Exposició: Simplement una mostra d'obres d'art?" fa referència al projecte desenvolupat amb el grup de primer de batxillerat de l'IES Vallès de Sabadell. En aquest cas, volíem [professors i nosaltres] que els joves es qüestionessin entorn els mecanismes que hi ha darrera d'una exposició per no percebre-la com un lloc neutre i verídic sinó com un espai en constant negociació entre els diferents agents. Per això consideràvem necessària la participació de diferents professionals al llarg del projecte [comissaris, dissenyadora i artista] per explicar als joves de primera mà la seva experiència en el sector.

La presentació del projecte a l'espai expositiu [Nau Estruch i Sala d'Art Jove], no volia buscar una mirada reverencial de les diferents parts del projecte sinó fomentar una mirada polifònica del procés realitzat. Per això, per exemple, ha estat molt positiu la presentació dels processos desenvolupats pels alumnes als artistes de la Nau Estruch en el projecte "Les ciutats invisibles".

Finalment, la difusió del projecte en diferents espais formatius de la Universitat de Barcelona faria elusió a aquesta voluntat de convertir el nostre projecte no en una "bona pràctica" sinó en disparador de discurs i de reflexió entorn la construcció d'aquest tipus de pràctiques: els projectes de treball.

Com es va connectar amb l'escola col·laboradora?

Nosaltres vam connectar amb tres escoles abans de fer el contacte amb el Josep Moreno que és qui ens va obrir les portes de la institució de l'IES Vallès. Les respostes

que vam obtenir de les diverses escoles era que realment tenien masses activitats i no els hi cabia un projecte més. A més, jugava el factor que estàvem ja a meitat de curs i molts ja tenien planificat tot el curs. És a dir, si se'ls hi hagués presentat el projecte abans d'estiu o al setembre potser s'haguessin pogut organitzar el programa i encaixar-lo dins la seva agenda però a meitat de curs, ens deien, que era pràcticament impossible. Arribat a aquest punt i tenint en consideració que la Laia havia estat tutora del CAP es va plantejar la idea de començar a enviar correus als diferents centres que ella coneixia i que potser els hi podria interessar la proposta. Així doncs, aprofitant un *email* que la Laia havia d'enviar al Josep Moreno li va comentar la idea del projecte i la possibilitat de dur-lo a terme al seu institut de Sabadell. Afortunadament ens va dir que sí, que li interessava i que podria encaixar força bé en el seu programa curricular perquè a l'institut es treballa per projectes i no per unitats didàctiques. Per tant, a part de creure que era una proposta interessant, arriscada i innovadora, considerava també que entrava molt bé dins de la forma i filosofia de treballar de l'institut.

Hem de dir que un cop finalitzat el projecte hem valorat molt el fet que va ser una sort que el Josep Moreno acceptés participar en aquest projecte i que el defensés i el treballés com ho ha fet perquè d'altra banda, segurament, si l'haguéssim desenvolupat en un altre institut que no s'hagués implicat en aquest grau, el resultat no hauria estat aquest i probablement tampoc no hauria funcionat. Finalment, també hem de destacar que va ser un projecte desenvolupat tant a l'assignatura de Volum com de Disseny, per tant volem aprofitar per agrair la professora Àngels González per la seva implicació.

Quins mecanismes de realització i avaluació conjunta es van introduir durant la producció del projecte?

Un cop acceptat i aprovat el projecte per part de l'institut van venir tot un seguit de reunions amb el coordinador de batxillerat artístic i tutor de l'assignatura de Volum, Josep Moreno. Al llarg d'aquestes sessions vam intentar adaptar el projecte al calendari curricular de l'institut desenvolupant un programa comú. Aquesta va ser una tasca llarga i costosa, doncs el programa havia de presentar el temari bàsic propi de primer de batxillerat i els objectius principals que ens havíem plantejat assolir en aquest projecte. Totes dues coses s'havien de contemplar en aquest programa comú. Igualment, en ser un projecte que s'introduïa al tercer trimestre es va haver de buscar la interrelació entre un programa que ja estava en funcionament des

de l'inici de curs i que el qual, no volíem i no creiem que fos bo alterar-lo completament: el projecte "Les ciutats invisibles" desenvolupat pel professor Josep Moreno.

Finalment, després de llargues i nombroses sessions a l'institut vam aconseguir un programa que satisfecia a totes dues parts. S'ha de dir, però, que a mesura que anaven passant les sessions, aquest es va haver d'anar modificant i alterant a causa de la falta de temps per desenvolupar-lo al complet i perquè vam poder anar identificant i detectant alguns aspectes del projecte en els quals s'havia d'emfatitzar i treballar més, i d'altres en què es podia substituir i modificar alguns punts per poder respondre a les necessitats que el grup presentava.

Quines "necessitats" tenia el context per dur a terme el projecte?

En aquest apartat no parlarem tant de "necessitats" sinó de voluntats. Som conscients que la crisi de la modernitat ha servit per reflexionar entorn els paradigmes que sustentaven les institucions. És per aquest motiu que creiem que ja comencen a aparèixer casos on les institucions no es conceben com un espai aïllat sinó com un entramat de relacions i pràctiques que van més enllà dels propis centres.

Creiem que el nostre projecte ha interessat a tots. Als diferents centres artístics [Nau Estruch i Sala d'Art Jove] que han participat en el projecte perquè els hi permetia aproximar-se a nous públics, i al centre escolar perquè els hi ha permès projectar-se cap a fora.

Ara bé, si haguéssim de parlar de "necessitats" hauríem d'apuntar que per generar aquest tipus de projectes fa falta un major suport institucional a fi de no caure en "l'explotació" de les bones voluntats de les persones que hi estan participant.

Quins són els punts forts i els punts dèbils que es destacarien del projecte?

Un element que destacariem com a positiu en el projecte ha estat la interrelació entre la teoria i la pràctica. Les primeres sessions van servir per conèixer els referents dels joves i per situar i comprendre els conceptes clau de com es produeix una exposició. Després tot això es va vincular amb una sèrie d'accions pràctiques que ajudaven als joves a debatre críticament entorn el fet expositiu i anar construint de forma autònoma la seva exposició. Pel que fa a punts fluïdos destacariem la manca de temps. Som conscients que la preparació de dues propostes expositives (la de la Nau Estruch i la Sala d'Art Jove), tot i que va ser molt enriquidora, en alguns casos va suposar

un treball excessiu i en alguns moments els alumnes no sabien diferenciar per quina proposta estaven treballant. Finalment, destacariem l'organització de la feina per grups de rols com un punt intermedi. En un principi, l'organització per rols professionals ens va ajudar a comprendre les tasques que es realitzen entorn de l'espai expositiu però al final es va produir una hibridació de les tasques entre els propis alumnes, tots feien de tot, un element positiu però de vegades ens va faltar coordinació.

D'on surt el projecte i exposició "Un viatge a les ciutats invisibles" presentada a la Nau Estruch de Sabadell? Quina relació té amb el projecte presentat ara a la Sala d'Art Jove?

El projecte "Les ciutats invisibles" s'inscriu a la matèria de Volum i vol introduir a l'alumnat en la reflexió i producció de la realitat tridimensional. Al llarg del primer i segon trimestre l'alumnat, acompanyat pel professor Josep Moreno, desenvolupa les seves capacitats creatives envers l'espai, intervé en la realitat tridimensional i adquireix una concepció de l'activitat artística com a mitjà que estableix un diàleg enriquidor entre la literatura i les arts plàstiques. Gràcies a aquest treball inicial, en el tercer trimestre s'inicia dins el projecte "Exposició: Simplement una mostra d'obres d'art?" un procés de re-formulació del propi projecte i reflexió entorn els treballs realitzats. Per exemple, en aquest període els alumnes aprenen a parlar, reflexionar, defensar la seves obres i creen una proposta expositiva conjunta que serà mostrada a la Nau Estruch de Sabadell. Ara bé, el projecte "Les ciutats invisibles" no acaba aquí sinó que es converteix en el punt de partida d'allò que ara els alumnes mostren a la Sala d'Art Jove. Una exposició que repensa el concepte de ciutat a partir d'evidenciar els vincles emocionals que cadascú li desperta el barri de la seva ciutat.

Inauguració de l'exposició "Viatge a les ciutats invisibles" a la Nau Estruch de Sabadell (Sabadell, 28 de juny del 2010).

04: QUAN EL QUÈ ÉS INVISIBLE ENS AJUDA A MIRAR

Una doble pàgina de la secció de cultura de *La Vanguardia* en ple mes d'agost dedicada a l'arxiconegut col·leccionista d'art contemporani, publicista i ara escriptor, Charles Saatchi. L'article¹ es fa ressò de la publicació d'un parell de llibres escrits pel controvertit personatge (on desvetlla els secrets "d'una escena que porta anys agitant") i es desplega al voltant d'un gran collage d'imatges a color en què la figura retallada del protagonista se superposa a fotografies d'obres conegudes de Damien Hirst, Adam Cvijanovic, Kader Attia i Tracey Emin.

Què hi ha darrera d'aquest article? Què hi ha darrera de cadascuna de les imatges que inunden les dues pàgines del diari? És tan sols una notícia il·lustrada amb una selecció d'imatges poderoses? És tan sols una notícia?

No tinc cap dubte que preguntar-se què hi ha darrera de qualsevol cosa és un dels punts de partida més eficaços per establir aprenentatges crítics que propiciïn subjectes autònoms i creatius. És aquesta posició crítica la que hem d'exigir a qualsevol projecte educatiu i més quan ens enfrontem a una realitat tan mistificada com la del món de l'art, una de les que possiblement compta amb una superfície més impenetrable. No obstant això, no és en l'art on es produeixen les imatges? No és l'art l'encarregat de generar les representacions d'allò que coneixem com a realitat? No és estrany doncs que a l'hora de mirar cap a ell mateix (de representar-se), l'art conscient del seu propi poder hagi establert imatges de si mateix seductores, inequívokes i lluent que el legitimen més enllà del seu valor real o el seu potencial.

Lluc Mayol, Tutor del projecte

¹ Ellakuria, Iñaki (12 d'agost de 2010) *Palabra de Saatchi. El polémico coleccionista británico de arte rompe su silencio en dos libros*. *La Vanguardia*, Barcelona, pàg. 26-27.

És el cas de l'article sobre Saatchi que ens presenta un ser d'aparença inofensiva, dominant l'impenetrable món de les poderoses imatges de l'art mentre se li associen paraules com "secrets", "guru" i "èxit". Una vegada més la "veritat" inqüestionable en mans del "geni", el secret més ben guardat que se'ns ofereix en petites dosis perquè no ens queixem que no entenem res. Però també ho és, a una altra escala, qualsevol exposició d'art que pretén generar una imatge (sovint igualment impenetrable) del treball d'un o varis artistes a partir de la mostra d'obres exquisidament presentades en un entorn asèptic i justificades per un context institucional i teòric que per si en legitimen la seva existència. No vull dir amb això que tant l'article del diari com l'exposició es conformen a partir d'un seguit de "mentides" ben presentades perquè semblin "veritats". Vull dir que sovint és el mateix esforç realitzat per atorgar veritat el que ens despista d'allò més d'interessant que hi pot haver, d'una mirada en profunditat, d'una lectura crítica; en definitiva, d'una experiència realment pedagògica.

Vet aquí l'oportunitat que ofereix l'educació vinculada a l'activitat d'una institució artística, com la Sala d'Art Jove de la Generalitat. L'oportunitat d'establir mecanismes que travessin aquesta dura dermis i permetin lectures crítiques de les pròpies obres i també del discurs teòric que les embolcalla, els materials de comunicació que les apunten i les institucions que les acullen. Una "amistat crítica" (com se l'anomenà al projecte de mediació, educació i comunicació de la Documenta 12) que permet construir narracions des de la pràctica artística que alhora siguin crítiques amb la pròpia institució desvetllant-ne les oportunitats i alhora les ombres.

Visita dels nois de l'IES Vallès a la Sala d'Art Jove i sessió amb els comissaris Oriol Fontdevila i Txuma Sánchez (Barcelona, 28 d'abril del 2010).

És des d'aquesta idea que es genera el projecte de la Mar Cuenca i la Laia Campaña. El títol (en forma de pregunta) ja ens indica aquesta intenció d'establir una lectura en profunditat d'allò que pot ser: "Exposició: només una mostra d'obres d'art?", i des del principi l'objectiu ha estat clar: "fer visible els invisibles", com diuen repetidament elles.

Les esclertes són múltiples, tan sols calia triar-ne una i entrar-hi per investigar què hi ha darrera d'una exposició. I aprendre. Van triar-ne una que posava l'enfocament en els aspectes de concepció i producció d'una suposada exposició. Quines professions hi participen? Quines tasques i quins rols desenvolupen? Quines relacions s'estableixen entre elles? Com el treball de totes les persones que hi participen es reflecteix precisament en aquesta posada en escena que finalment formalitza l'exposició i que abriga les obres?

Un bon punt de partida, però els problemes sembla que apareixen en capes més profundes. Un projecte educatiu amb un plantejament correcte, amb un bon desenvolupament i amb unes educadores apassionadament implicades és suficient per assolir resultats significatius en aquesta tasca? Lamentablement sembla que aquest projecte ha demostrat que no, que no n'hi ha prou, i el dèficit ve, com de costum, a nivell estructural. Cal dir que és encomiable l'aposta que l'equip de la Sala d'Art Jove fa per promoure aquest tipus de projectes introduint, ja per tercer any consecutiu l'any 2010, una modalitat de projectes educatius en la seva convocatòria. De totes maneres és evident que les facilitats per desenvolupar el projecte no s'equiparen encara a l'optimització de recursos amb què es treballa en qualsevol de les altres modalitats de la convocatòria. I això és possiblement una tasca que ens toca ajudar a resoldre a totes les persones que hi estem implicades.

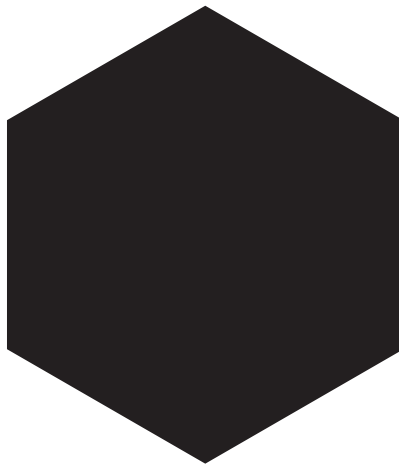
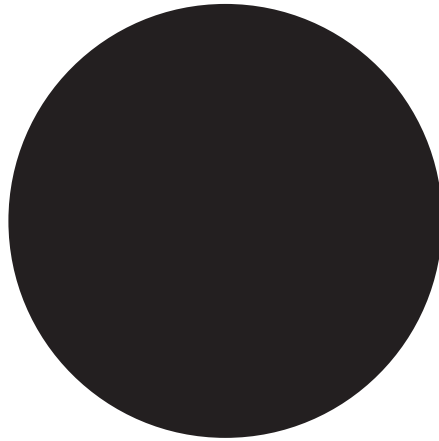
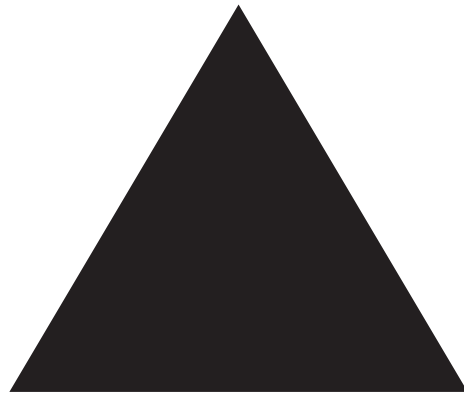
Inauguració de l'exposició "Un viatge a les ciutats invisibles" a la Nau Estruch de Sabadell (Sabadell, 28 de juny del 2010).

En primer lloc definint d'una manera més acotada de què parlem quan parlem d'un projecte educatiu, en un context com la convocatòria de la Sala d'Art Jove, i intentant aproximar els recursos disponibles als objectius que es desprenen d'aquesta definició. Cal pensar que un projecte educatiu no es pot equiparar a una obra d'art expositiva o una publicació, ja que sovint té els límits molt més difosos tant en el temps com en l'espai. Per una altra banda cal replantejar quina és la millor manera per compartir (mostrar) els resultats dels processos dels projectes educatius, i segons el meu criteri el format expositiu acostuma a ser el que comporta més dificultats, el que demana més recursos i el que ofereix resultats més qüestionables. Per últim, penso que cal repensar quina és la relació que s'estableix entre els projectes educatius i la resta de modalitats. En aquest sentit crec que el sistema d'aïllament en què s'han produït aquests projectes fins al moment desapropia la possibilitat de retroalimentació que podria oferir una convocatòria que implica processos situats en estats tan diferents de la producció de coneixement des de les arts visuals: exposició, publicació, recerca i educació.

Podem mantenir la imatge mistificada (la de l'article de Saatchi) o assumir la responsabilitat que cadascuna de nosaltres té en l'elaboració de mirades sobre "com" projectem, des de les institucions, la imatge de l'art. El projecte que han plantejat la Mar Cuenca i la Laia Campaña ens ofereix una molt bona aproximació a aquest problema. Ara cal continuar estirant el fil i esperar que això que alguns han anomenat el "gir educacional" de l'art esdevingui quelcom més que una tendència i esdevingui, a partir del rigor i la constància, una oportunitat de transformació crítica de l'institució.

Procés de filmació d'una de les peces de l'exposició a la Sala d'Art Jove. La filmació i edició es van realitzar a Hangar. (Barcelona, 26 de juliol del 2010).

URIANA

Aquesta exposició és el resultat final del projecte “Exposició: Simplement una mostra d’obres d’art?”, presentat per la Laia i la Mar conjuntament amb els alumnes de 1r de batxillerat artístic de l’Institut Vallès de Sabadell.

El projecte consistia en la familiarització dels alumnes amb l’àmbit i el procés expositiu.

Per començar el treball, els alumnes van realitzar la lectura del llibre “Les ciutats invisibles” d’Italo Calvino, del qual es va extreure el concepte “ciutat” i es va crear el discurs expositiu. Tots els elements referents a la sala, la distribució, els textos, el catàleg, les obres, etc. han estat dissenyats pels mateixos alumnes, i sota la supervisió de les creadores del projecte i el professorat del centre.

“La ciudad es el fruto de la debilidad humana al verse incapaz de adaptarse a la tierra, adaptó la tierra a él, el ser humano es el gran asesino de todos los tiempos”.

URIANA

Uriana és una ciutat que també la solem anomenar ciutat dels sentiments. És una ciutat imaginària que procedeix d’un pensament posat en comú i que ara s’està mostrant plàsticament. Uriana està dividida en quatre barris i cadascun té la facultat de fer-nos sentir un seguit d’emocions, raó per la qual se li ha donat el sobrenom de la *ciutat dels sentiments*. Els barris configuren una ciutat complexa i unida interiorment, i entre ells hi ha una bona comunicació.

OSHO

Situat a l’est de la ciutat, Osho és un barri de colors pastels i que només està construït amb cases d’una sola planta d’estil minimalista. Els seus carrers són amples i els vehicles que hi transiten es caracteritzen per no dur motor. A tots els racons hi és present la remor del mar, la qual l’acompanya una sensació climatològica calorosa amb suaus ràfegues d’aire que tot plegat provoca calma.

OUYMAV

Ouymav està situat al centre de la ciutat. Aquest barri està construït per edificis gegantins i amb parets recobertes de miralls que reflecteixen la llum i la imatge. Està rodejat d’un desert que és absolutament pla, de grans dimensions i és de terra blanc. El conjunt de cases que el compon poc a poc s’expandeix, però aquest mai arribarà a ser tan gran com el desert que l’envolta.

SONFIELDS

Localitzat al sud de la ciutat, Sonfields és un barri que està poblat per gotes de tinta negra que habiten sobre una superfície de paper. Un cop dins, ningú no es pot escapar i cada vegada que arriba un nou visitant automàticament plou, provocant que es dilueixin i s’entremesclin les gotes de tinta, i creant així noves gotes que repoblaran el barri. La fragilitat domina aquest barri.

VETERANS

Al barri dels veterans les experiències viscudes tant poden ser bones com dolentes i són records que encara ara marquen el present i provoquen nostàlgia. Veterans, situat al nord de la ciutat i amb una extensa superfície, està format de gel i il·luminat sempre per llum artificial. Els seus habitants se senten incomplets, viuen encallats en el passat i en el seu rostre apareix sempre la mateixa expressió.

URIANA

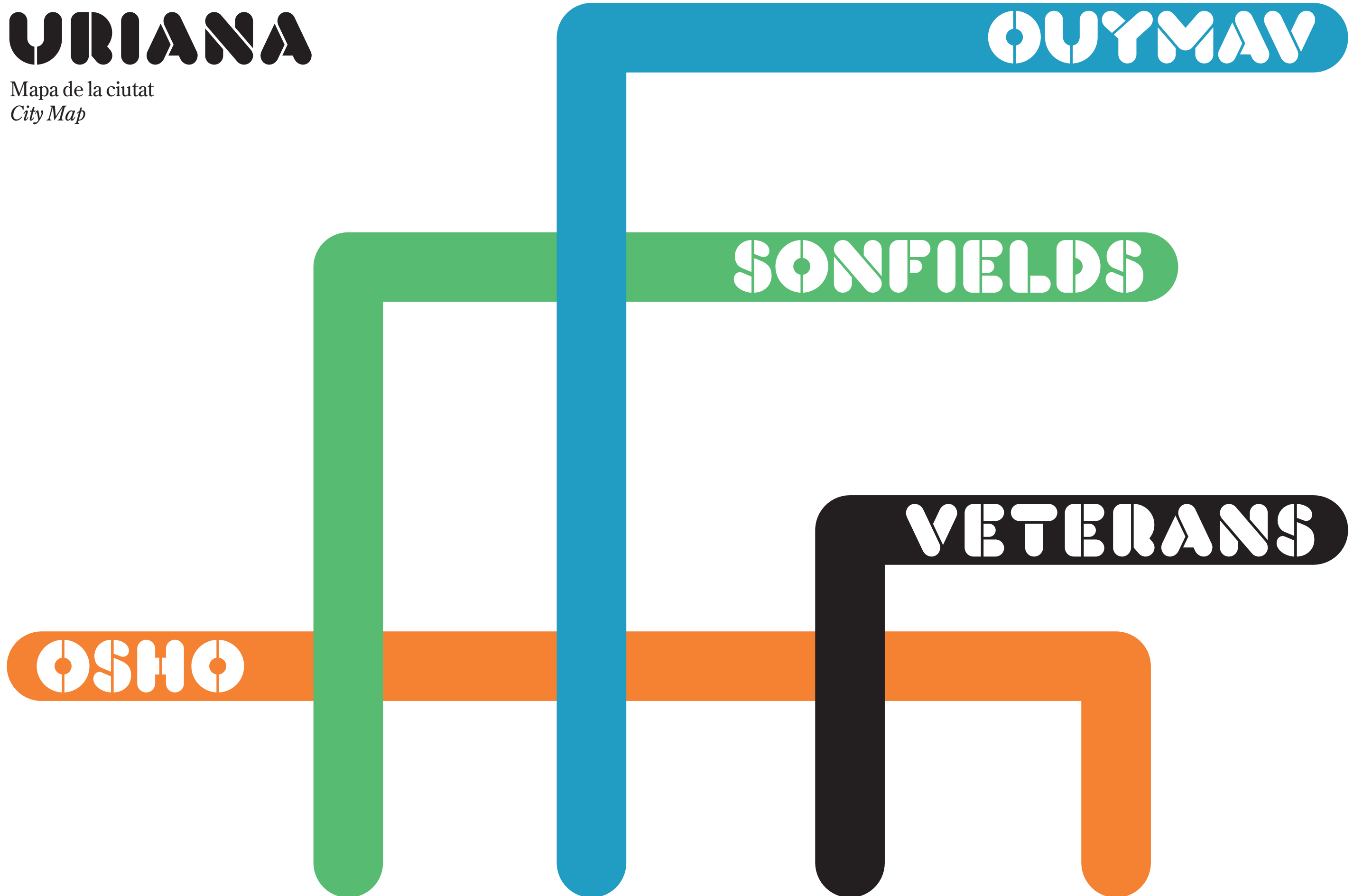
Mapa de la ciutat
City Map

OUYMAV

SONFIELDS

VETERANS

OSHO

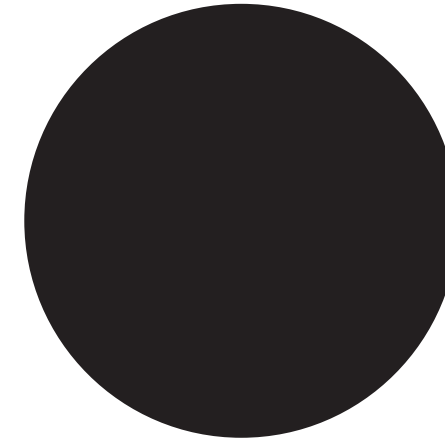
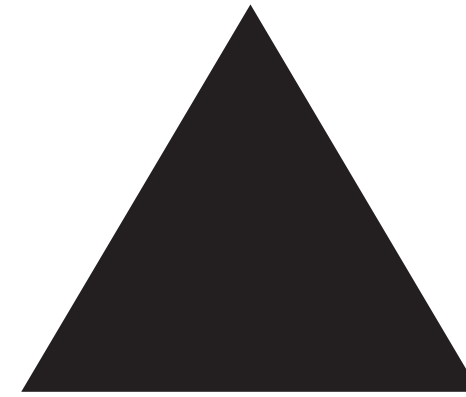
URIANA

This exhibition is the outcome of the “*Exhibition: just a display of artworks?*” project presented by Laia and Mar together with first year arts baccalaureate students from Institut Vallès high school in Sabadell.

The project consisted of familiarizing students with the process of putting on an exhibition.

To begin with, the students read the book “Invisible Cities” by Italo Calvino, from which the concept of “city” was taken and the exhibition discourse was created. All items relating to the room, layout, texts, catalogue, artworks, etc. have been designed by the students and supervised by the creators of the project and teachers.

“The city is the result of the weakness of humans who, when they saw they could not adapt to the earth, adapted the earth to them; humans are the greatest murderers of all time.”

URIANA

Uriana is a city that we also often call the city of feelings. It is an imaginary city that comes from shared ideas and is now being displayed visually. Uriana is divided into four districts, and each one has the power to make us feel a range of emotions, which is the reason why it has been given the nickname *city of feelings*. The city's neighbourhoods make up a complex and internally united city and there are good communication links between them.

OSHO

Located in the east of the city, Osho is a neighbourhood of pastel colours and is built with only single-storey houses in a minimalist style. Its streets are wide, and the vehicles that travel along them are not motorised. Everywhere there is the sound of the sea which is accompanied by a feeling of warm weather with gentle gusts of air that together give a sense of calm.

OUMAV

Oumav is in the city centre. This neighbourhood is built with gigantic buildings and walls covered with mirrors that reflect light and images. It is surrounded by an absolutely flat, large desert that consists of white sand. The collection of houses that make it up is gradually expanding, but will never become as big as the desert that surrounds it.

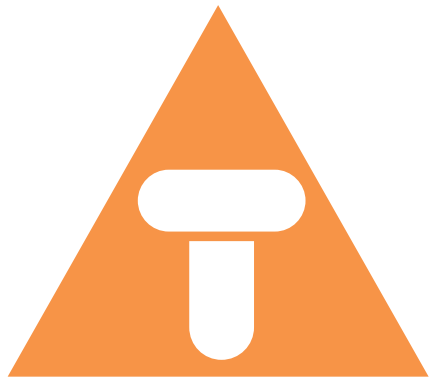
SONFIELDS

Located in the south of the city, Sonfields is a neighbourhood that is populated by drops of black ink that live on a surface made of paper. Once inside, nobody can escape and every time a new visitor arrives it automatically rains, causing the ink drops to dissolve and intermingle, thus creating new drops that resettle the neighbourhood. Fragility dominates this district.

VETERANS

In the veterans neighbourhood experiences can be both good and bad and are memories that still mark the present and lead to nostalgia. Veterans, located in the north of the city and covering a large area, is made of ice and is always lit by artificial light. Its inhabitants feel incomplete, live in the past and always have the same expression on their faces.

01: ART AND EDUCATION: THERE ARE STILL OPPORTUNITIES FOR EDUCATIONAL INNOVATION

This educational project shows what the title summarises: an innovative approach which, while not new, is still needed in our country, involving reinventing educational proposals to drive education in more interesting new scenarios for everyone, teachers and students alike. The field of knowledge and learning of art education offers these possibilities, especially if educational projects are implemented that promote, as in this case, two lines of action that evince key issues in education today: 1) the need for collaboration between different cultural and educational institutions, as education is not the exclusive work of schools, the strictly disciplinary and reproductive organization has failed, but there are alternatives and it is worth trying other avenues; and 2) the development of “work projects”, which due to their pedagogical principles facilitate change in teaching-learning processes and in educational culture, are offering alternatives that at least deserve the benefit of the doubt. In other countries with lower rates of “academic failure” they are being put in place with complete normality. The debate with the inertial educational culture of teaching and cultural institutions, educators and even students, may be difficult but it is at least possible. The educational project presented here is a step in that direction.

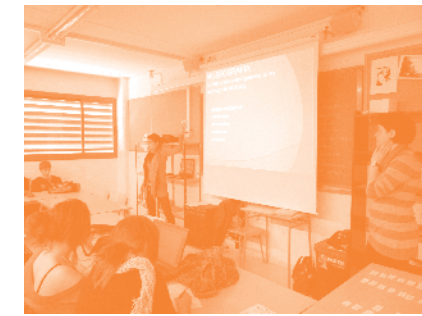
José María Barragán Rodríguez*

THE EDUCATIONAL PROJECT AS COLLABORATION

The project being presented here, a collaborative effort by the Government of Catalonia’s Sala d’Art Jove exhibition gallery in its call for funding awards 2010 (an art and education project by Mar Cuenca and Laia Campaña as cultural mediators, I believe), and the “work project” run at Institut Vallès High School in Sabadell by Josep Moreno, one of its teachers, and his students, all of them as collaborators. This is, in my view, the appropriate perspective for educational innovation and fortunately many of us are interested in participating in this perspective, those of us look towards utopia, but while putting in place the educational resources that make it possible.

I am interested in its approach and I am familiar with the lines of work of those who have collaborated, but I want to make it clear that I have not taken part in its management, planning and intervention process. My position is therefore close with respect to its ideological, conceptual and methodological approach, yet detached – I cannot say objective (in my opinion there is no such thing as objective observation) – from its development. Thus here I shall just set out a brief theoretical and conceptual context for the project and present it as an example of the fact that there are other ways of organizing the teaching-learning relationship, even in our country. These are actions which are not limited to technocratic or technological changes.

It should be understood that everything I say is subject to clarifications, which in order not to take up too much space I cannot always provide, and, of course, to criticism.

Laia and Mar in a session at IES Vallès in Sabadell.

Assembly of the exhibition “Journey to the invisible cities” at Nau Estruch in Sabadell (Sabadell, 22 June 2010).

EDUCATIONAL INNOVATION AND “WORK PROJECTS” AS AN ALTERNATIVE

It is already clear that I maintain an ideological and political position (in the sense of “social praxis” and not for a political party) on education which translates into promoting educational innovations that are an alternative to the traditional reproduction-transmission model. About this dilemma: I have already said that I feel closer to alternative models, and “work projects” are a good choice, but I would point out that I am not a “fundamentalist” on this. I mean that I understand that in certain contexts and situations the traditional model is the least bad option, especially in the context of more specialized vocational training, but even in these contexts it is possible to opt for a mixed teaching option that retains the transmission of “knowledge” that is essential to the development of specific occupational skills yet at same time does not preclude the development of abilities in the areas of autonomy, solidarity and cooperation (between institutions, professionals and students). “Work projects” can be put forward even if only as an additional training option.

At any event it should not be forgotten that education is a social phenomenon, fused rather than linked with the society which surrounds it. If we do not view education like this, in a holistic (global) way that affects all of us and all the educational and extra-educational contexts involved, we are making largely invisible educational efforts and leaving the protagonists of educational activities (students, teachers and the other professionals involved) in a state of perplexity and isolation that leads to truly unhealthy situations. Much has already been said about teacher discontent; if it continues to exist, it will be necessary to go on pointing out that it is not an issue of personal weakness but rather a social problem that is being badly dealt with.

Generating truly effective educational innovation would require a change in educational culture, and I would not dare propose more far-reaching changes in social, political and economic priorities (although that is what I really think), but I would suggest at least some possible changes, if you want to see it that way. Modest changes, not very ambitious ones (but in fact they would be if implemented across the board) that would affect areas such as the general organization of education, going beyond the legislative patches of curricular changes and educational laws that are limited to

changing school timetables and disciplinary itineraries, or supposed technological innovations. The “work project” provides alternative possibilities in this respect.

In the various areas of knowledge there is always a tremendous diversity of meanings of the terms used, and for various reasons this is not sufficiently cleared up. “Project” is an extreme example of this diversity of meanings. I refer only to the distinctions that are relevant: “educational project” is a very general term that refers to learning contents and how to organize the teaching-learning process of an educational institution at its different levels, based on institutional prescription in terms of prescriptive and undoubtedly hierarchical levels – general, community, local, etc. administration – up to the level where daily educational practice is organized.

“Work project” is a more precise educational concept, but judging by its arbitrary use in some media, I think it requires a brief explanation. It has been thoroughly worked on in Spain, both theoretically and in educational projects by Fernando Hernández, and therefore the bulk of references are to his writings. One is to a work that is already quite old, but which has not yet lost its point, written in collaboration with Professor J.M. Sancho:

“This perspective may be considered in some ways as being halfway between the previous ones. According to its assumptions, knowledge can be organized based on the interests of students, and it is possible to break through the limits set by the subjects, while the responsibility for inferring guidelines for progress in knowledge lies with the teacher. To achieve this, the topic, the work project, rather than the subject, becomes the reference point, the key core in the organization of knowledge.” (Hernández, F. and Sancho, J. M. 1993, 113)

In this paper and in numerous subsequent ones by these and other authors, and in numerous references which can be found quite easily, for example in the journal *Cuadernos de Pedagogía*, the key features of this pedagogic model are outlined, which is more than just a teaching methodology, as F. Hernández has reiterated. I am not going to repeat references that are so obvious and easy to find.¹

The educational project *Exhibition: just a display of artworks? / Journey to the Invisible Cities* is an example, I had no intention of saying “exemplary” but since I’ve mentioned it ..., well yes, also exemplary in the terms I shall now defend, of the possibilities and implementation of an innovative educational project. For now it has been shown that another way of approaching educational practice and art education is possible, necessary and opportune. In spite of all the difficulties that its participants are bound to have come across, I am sure they will have found it worth taking the risk.

It is an innovative educational project because:

1) It boldly confronts the challenges in the current educational situation of some of the obvious but neglected relationships between education and art. These have been addressed, modestly but without inhibitions and bearing in mind the likely disconnect between the world of art and exhibitions and the educational context (let’s be realistic here), and in my opinion easily overcoming the risk that the project could become overwhelmed on numerous occasions due to the lack of cooperation of the institutions involved, the possible confusion of the participants which takes place at some stages of a work project, or not having the initial interest of the institutions or of important sectors of the participants, especially the students (this will have entailed constant work by the teacher).

Shooting a piece in the exhibition at the Sala d’Art Jove. Shooting and editing were done at Hangar. (Barcelona, 26 July 2010).

¹ Hernández, F. and Sancho, J.M. (1993) *Para enseñar no basta con saber la asignatura*. Barcelona: Paidós. The book includes an extensive bibliography on the subject. There are also multiple sources of references on the topic of “work projects” that are not hard to find on the Internet and in libraries.

2) It develops, not only theoretically but also in pedagogic practice, the relations between the school and after-school social context and does not avoid the also potential conflict between cultural models: “school culture”, the Institut del Vallès in Sabadell, a secondary school, and a cultural centre such as the Government of Catalonia’s Sala d’Art Jove; and

3) It has involved designing and developing an educational project as a “work project” with all the difficulties that that entails, lots of difficulties (if they are not apparent in my brief description, I hope the bibliographic references will help the reader to understand them). And in this respect I am sure that a key role has been played by the convictions of Laia Campaña, Mar Cuenca and Josep Moreno, who have in all likelihood been met by the initial disbelief of the other educational bodies involved in the project. I do not know this to be true, but that is what usually happens.

Finally, on the “topic and name” of this educational project, with a work project format: I understand it serves the design process for both projects which meet at some point, so I have decided to join them together: *Exhibition: just a display of artworks? / Journey to the Invisible Cities*. My intention with combining the two titles is to show that they are two projects that have a different origin yet finally come together. I believe their union is a good response to the bond I have tried to defend before bodies and professionals in the fields of education and art.

OPTIONS CONCERNING THE ARTISTIC EXPERIENCE

Right from the beginning this text announced it was a reflection on the relationship between education and art, so I feel compelled to devote a section to the second of these terms, “art”, always in relation to the first (obviously I’m not doing art criticism).

To the extent that I can, I keep up my artistic activity, not only as a spectator but also as a producer. I think that this gives me some legitimacy to point out that artistic activity can be experienced in multiple ways, once again a forgotten truism. Through my own experience I know that on occasion you may wish to lock yourself away in your studio and let yourself be carried away by the creative experience. It is a perfectly legitimate option (when it happens I do not really care about discourse about whether it is an attitude legitimated by modern discourse, or part of the attitude that the “system” allocates to us, etc.). The same occurs with the experience of reception. It seems to me to be perfectly legitimate that one should let oneself go in the experience one is having as receiver with an artistic work. I point this out because I do not agree in this case with some critics and even some university colleagues who describe this attitude in derogatory terms: I always think that it’s their loss.

Having said that, when it comes to art education, the previous position is acceptable if you are aware that it is one of the ways of experiencing artistic activity, but much less acceptable when it is imposed as an educational precept. Once again I think that the issue should not need clarification. But nor do other attitudes that are often expressed by some art professionals seem to me to be appropriate. For example, when artists or critics purportedly involved in educational activity are not sufficiently aware of the change of role, and that in that context they will have a “mediating” function in the artistic experience of others, of the participants in the educational project, and that the artistic experience described above is just one of the possible experiences, but that there are other possibilities. And in this other context, specifically working with others as mediators has an educational purpose and this changes the project’s priorities: the priority is now that teachers, cultural mediators, students, etc. should develop a flexible, collaborative attitude geared towards student learning and the development of the skills and educational objectives that have previously been

negotiated, which may or may not generate artistic work.

Cultural institutions, artists and critics offer unquestionably valuable knowledge, but they should not forget that the educational interest predominates when working in this context. Teachers (who in many cases are compromising their employment situation) and students (who often do not understand the scale of the opportunity they are getting, too used as they are to other educational dynamics) are not passive agents (this is the main contribution of work projects in terms of learning) but rather are the real protagonists of the experience, whether or not they understand it at that time; with a little luck they will make it significant when they can. And no-one should be frustrated by this situation; it is better to be aware of this possibility.

To conclude I feel compelled to say that the artistic production of the participants should not be instrumentalized or “appropriated” with one-sided interests on the part of artists, critics and art institutions, and nor should their results be judged only in the terms of the “art system”. This would be neither fair nor appropriate.

However I would repeat one point: in educational projects the pedagogical goal, learning, predominates. The important thing is the process. If in addition it gives rise to an interesting exhibition product, so much the better for everyone involved: it generates a shared sense of self-esteem, makes the project and its participants visible, and the institutions involved also have an experience to explain, a visible production to show.

I would finally raise a matter of taste, as the old theoreticians of aesthetics would say. *Exhibition: just a display of artworks? / Journey to the Invisible Cities* is in my view an excellent title for an educational project that incorporates the artistic experience: it is imbued with the beauty of the narrative in the original book by Italo Calvino and its invisible cities, but it also refers, due to the wonderful power of metaphor as a discourse form, to the real and symbolic processes that are involved in a journey; a journey of knowledge that will without doubt have been undertaken in the project. It seems to me, in short, a splendid choice as the name for an educational project that takes place in a secondary school but which travels. A secondary school, neither more nor less, and in our country, neither more nor less.

José María Barragán Rodríguez is a professor in the Cultural Pedagogy section of the Faculty of Fine Arts at the University of Barcelona. He received his academic education in Fine Arts, and subsequently in a less academic way in Psychology and Education and other unclassifiable disciplinary fields. He has been in charge of initial teacher training pilot courses and he is interested in education as a social activity but keeps up some discreet artistic activity outside the art system since, as he says, he can afford to. His professional activity, as he himself tells us, has been finding bridges between the human activities that are important for the development of individuals and communities, hence his interest in activities and projects linking art and education, in social intervention and art therapy. He is very critical of the situation of education and educational reforms, which according to him are one-sided, inefficient and not very committed to a real change in classroom culture. He does not duck educational and artistic disputes in his statements and prefers to look towards utopia, being aware that they exist, but appreciating the small or large steps that are taken in this direction of change.

02: INTERVIEW WITH JOSEP MORENO

Teacher at Institut Vallès High School in Sabadell

How did you get interested in taking part in the *Exposició: simplement una mostra d'obres?* (*Exhibition: just a display of artworks?*) project?

Because I'm a teacher I'm always thinking about how to generate teaching and learning dynamics that put students in situations with expectations that are rich in content and goals. The methodologies I try to use are always based on project work in order to motivate students and show them an educational reality connected with the world.

So from this initial perspective, when the project "Exhibition: just a display of artworks?" was presented to me, and without even having assessed its scale or the degree of involvement that we might have, I saw that it was precisely that, that it was an attractive project in its approach and with many educational opportunities for students doing their first year of the arts baccalaureate, though on the other hand the three of us, Mar, Laia and myself, realized it was a very risky project with many teething troubles.

Image used in the frame of the project at the IES Vallès in Sabadell

In spite of the risk (or probably because of it), when the three of us sat down to take a closer look at the project's goals and their appropriateness for baccalaureate, I realized we were looking at a great opportunity for the integrated education of art students and we saw that they could develop skills as complex, varied and enriching as the ability to construct the discourse that would bring order to an exhibition (curators), to create and/or

approach very innovative creative proposals (when they are asked to develop one of their previous sculpture projects in order to display it), to design the layout of the indoor space and the catalogues for the exhibition, to handle its assembly and external communication, and finally to observe, comment on and/or criticize as spectators from a standpoint external to the project.

This project, apart from being interesting as I said, has a highly motivational aspect for young people: a connection with the real world. Their class work will go beyond the walls of the high school and can access a real space. They will have the opportunity to come into contact with and learn from recognized experts in a wide range of fields. When you've got these educational opportunities ahead of you, you end up thinking that the least important thing is the outcome of the project, that if in the end the exhibition is not put on as originally planned, I personally do not care because the process ultimately ends up being a goal in itself. I thought this was an opportunity that was too good to miss.

What did agreeing to do a project like this mean for the school?

From a curricular standpoint, the project has adapted to the structure of the Volume modules in the first year arts baccalaureate, which means that the contents and above all the goals, despite being multidisciplinary, dovetailed perfectly with the subject. There have also been occasional technical drawing and design activities. However, we had two major initial difficulties. Firstly, as we were dealing with people with little experience in art we had to do some intensive initial teaching about contemporary art, while secondly and for the same reason, there was the problem of having or creating material to display at the end and to be used to carry out the bulk of the project. It should be said that many people at the school, including teachers, management and administrative and services staff, got involved in the implementation of the project.

Ever since the Institut Vallès in Sabadell was set up 25 years ago, it has stood out as a school that fosters innovation. When we realized the project was feasible, it was presented to the school administrators and right from the outset they agreed with me that these proposals should be encouraged for the good of students first and foremost. Anything that entails presenting yourself to the outside world through this kind of initiative entails connecting the school with the cultural complexity of the world, demonstrating contemporary education

awareness and positively promoting the school's public image. We are well aware that this image will be positive as long as the work of our students demonstrates it.

The project has been included in the PAC (School Autonomy Plan) report. The assessment committee has rated it very highly and has underlined the innovation shown by the school when it puts projects such as this one in place.

What opportunities and weaknesses did you find in the project?

The opportunities I've already mentioned before, that is to say, comprehensive and complex education for students, opportunities to work on aspects of contemporary art with access to highly innovative proposals, connection with external reality, contact with and learning from recognized experts, etc.

Session with artist Ricardo Trigo in a classroom at the IES Vallès in Sabadell. (Sabadell, 12 May 2010)

Session with exhibition designer Mar Llinés in a classroom at the IES Vallès in Sabadell (Sabadell, 16 April 2010).

The biggest difficulty I found was the lack of time. Personally I think that it began with some initial parameters that were very different to the reality of a high school, and we wasted a lot of time creating a minimum base from which to work; it would have been better in terms of carrying out this project on the scale proposed at the beginning to have worked with university students. You need rather more advanced prior knowledge about aesthetics, history of art and artistic creation than the first year baccalaureate high school

students had. But that had been assessed when deciding to start the whole thing up, and this was precisely the challenge and we worked with it. There were some tense times for the students, mainly when they were totally lost.

How has your vision changed in relation to the project?

As I said earlier, I can really get into doing a project pretty quickly and if the challenge is important, as long as I can see interesting learning opportunities for students, that's even better. Initially I was very enthusiastic, I saw everything pretty clearly, perhaps because I was looking at everything from my perspective, the perspective of the teacher who sees that, whatever the final result, the journey will be worthwhile and that we'll learn a lot together. But then came a time when expectations went down a lot and I could see that we'd have to modify the project, that is to say I thought it would be impossible to generate material (artworks) to work on and exhibit; I thought we'd have to find parallel solutions and I really couldn't see what to do about the last part, the exhibition. Students couldn't see a horizon in the project and they understood almost nothing that they were working on. Fortunately, the light at the end of the tunnel came along and possibilities opened up that matched their circumstances. For my part (and also I imagine for Laia and Mar as well), there were times when I thought we wouldn't make it, but hey, that's what makes you enjoy a positive outcome more. When they broke with their unilateral look at artistic creation, its definition of artwork, and they connected with other ways to create such as images, installations, actionism, etc., that was when we glimpsed the light.

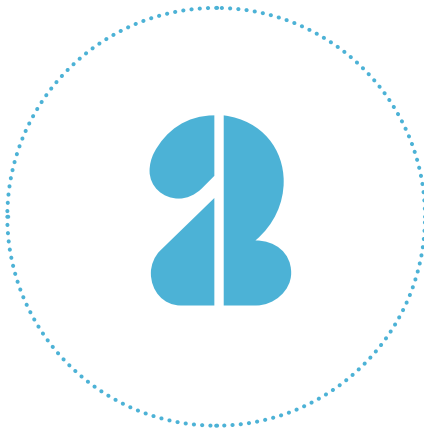
Shooting a piece in the exhibition at the Sala d'Art Jove. Shooting and editing were done at Hangar. (Barcelona, 26 July 2010).

Now the process has been completed, how would you rate it?

The process has been very rewarding for everyone. I think the students have learned a lot, as previously mentioned, and rarely do students their age and in their school year get so close to the reality of contemporary art as they have done. This has been a tremendous experience for their education. From the academic point of view, it has given us the chance to work on aesthetic, artistic and historiographical aspects which are all significantly interrelated. Moreover, the idea of process has been very important, the approach to project design that involves continual reflection, research, creativity, dialogue, discussion, taking up reasoned positions and making important decisions. From the personal point of view they have developed extremely important values and habits for their human education. Teamwork, interest, commitment, a willingness to work on the project outside their timetable hours and the enthusiasm that on many occasions (towards the end) they have shown towards the project should all be underscored. I think we've completed it successfully, although fortunately the initial level of risk became evident. Had it not been for that we wouldn't have learned so much and the whole thing would have been a lot more boring.

Session with exhibition designer Mar Llinés in a classroom at the IES Vallès in Sabadell (Sabadell, 16 April 2010).

03: INTERVIEW WITH LAIA CAMPAÑA AND MAR CUENCA

Producers of the educational project

Where did the idea for the project come from?

The core idea for the project mainly came out of a dinner we held to draw up the proposal, which later on we were to present to the educational projects unit at the Sala d'Art Jove. The idea seemed a good one but at the end of that dinner we saw that it wouldn't stand up and couldn't really be justified.

We liked the idea of doing something based on the "exhibition" concept and we wanted to work on it. The problem was that we were focussing it from our perspective, that is to say, we were building our own discourse without taking into consideration the opinion of the young people. As time went by, friends, partners and roommates

unexpectedly joined the dinner party and the conversation about the project, and we realized that finding the "theme of the exhibition" and making it interesting for the kids was not so important, but that instead the interesting thing was to work on the subject of "what is an exhibition" and *what* and *who* is involved in producing it. From there, the idea of the "invisibles" came up, in other words making visible to the kids all the professionals and the mechanisms involved in the preparation of an exhibition and thus getting them to see it from another point of view in order to understand what the concept of an "exhibition" means exactly.

Once we'd got the perspective from which to develop the proposal, we began to build the project and set its main goals. We started from the premise that young people rarely go to see exhibitions, and that the only connection they have with them is through workshops and educational activities about the artist and/or the central theme of the exhibition. At both the artistic and educational level we wanted to turn this around and get the kids to be the producers of an exhibition to see the "invisibles" that are behind putting one on. Similarly, we thought it would be interesting if professionals who are usually far removed from the world of education, such as artists, exhibition designers or curators, should come into the education sector. Therefore, one of our goals was to bring the field of culture and art and the field of education closer together in a project like this. For this reason we asked professionals such as Oriol Fontdevila and Txuna Sánchez (curators), Mar Llinés (exhibition designer) and Ricardo Trigo (artist) to take part and get involved at different times in the IES Vallès Sabadell educational project.

Closing of the exhibition "Journey to the invisible cities" at Nau Estruch attended by Lluís Monge, the Culture Officer on Sabadell City Council. (Sabadell, 1 July 2010).

Round table about the exhibition "Journey to the invisible cities" at Nau Estruch in Sabadell, with the participation of teachers and students from IES Vallès, Oscar Abril, Almudena Manzanal, the resident artists at the Nau Estruch, AccNeo, Laia Campaña and Mar Cuenca. (Sabadell, 29 June 2010).

What is Exhibition: just a display of artworks?

This project has a goal that is simple and complex at the same time: to show the *invisible processes*. As a result, we've tried to work at different levels:

The implementation of the "Exhibition: just a display of artworks?" project refers to the project carried out by the first year baccalaureate high school group at IES Vallès High School in Sabadell. In this case, we, the teachers and us, wanted to get the young people to ask questions about the mechanisms behind an exhibition so as not to perceive it as a neutral and true place but rather as a constant negotiation among different agents. So we thought we needed the participation of different professionals throughout the project (curators, designers and artists) to explain their experiences in the industry to the young people first-hand.

The presentation of the project in the exhibition venue [the Nave Estruch and Sala d' Art Jove] was not and is not intended to be a reverential view of the different parts of the project but rather to promote a polyphonic view of the process carried out. So for example, the presentation of the processes performed by the students to the artists at Nau Estruch in the "Ciutats Invisibles" (Invisible Cities) project has been extremely positive.

Finally, the displaying of the project in different educational areas at the University of Barcelona demonstrates our idea of turning our project not into a "best practice" but rather a trigger for discourse and reflection about the construction of this type of practice: work projects.

How did you contact the partner school?

We contacted three schools before getting in touch with Josep Moreno, who's the person

who opened the doors to us at IES Vallès high school. The responses we got from the various schools were that they really had too many activities to do and they couldn't take on board another project. Plus it was already halfway through the school year and many of them had the whole year planned. In other words, if we'd presented the project to them before summer or in September maybe they would have been able to organize the programme and fit it into their schedule, but halfway through year they told us that it was practically impossible. At this point, and bearing in mind that Laia had been a CAP tutor, we thought about emailing the different schools she knew to see if perhaps they might like the plan. Thus in an email that Laia had to send to Josep Moreno anyway, she told him about the idea for the project and asked about the possibility of carrying it out at his high school in Sabadell. Fortunately he said okay, that it interested him and would fit in pretty well with his curriculum programme because the high school worked by projects and not teaching units. Therefore, apart from believing that it was an interesting, daring and innovative idea, he also thought it went very well with the high school's way and philosophy of working.

We should say that once the project had finished we realised that it was very fortunate that Josep Moreno agreed to take part in it and argue for it and work for it as he has done, because there's no doubt that if we'd done it at another school that had not got so involved, we wouldn't have got the same results and it probably wouldn't have worked. Finally, we should say that the project was run as part of both the Volume and Design modules, so we'd also like to thank Àngels González for her help.

What mechanisms for joint implementation and evaluation were introduced during the project?

Once the high school had accepted and approved the project we had a series of meetings with arts baccalaureate coordinator and Volume subject tutor Josep Moreno. During these sessions we tried to adjust the project to the high school's curriculum timetable by putting in place a common schedule. This was a long and difficult task because the programme had to include the basic subjects in first year arts baccalaureate and the main objectives we wanted to achieve in this project. Both these things had to be provided for in this joint programme. Similarly, as it was a project that was being put into the third term we had to find a relationship with a programme that had already been up and running since the beginning of the school year, and we neither

wanted nor thought it was a good idea to alter it completely: the *Invisible Cities* project being run by Josep Moreno.

Finally, after long and numerous sessions at the school we got a programme that satisfied both sides. It should be noted, however, that as the meetings were going on, it had to be modified and altered because there wasn't enough time to do all of it and because we were able to identify aspects of the project which had to be stressed and worked on more, and others in which some points could be replaced and modified to cater for the needs of the group.

What "needs" did the context have for carrying out the project?

Here it's not so much a question of "needs" as of motivation. We know that the crisis of modernity has helped with thinking about the paradigms that supported institutions. For this reason, we think that there are beginning to appear cases where institutions are not seen as an isolated space but rather as a network of relationships and practices that go beyond schools.

We believe our project has been interesting for everyone: the various art centres [Nau Estruch and Sala d'Art Jove] that have taken part in the project because it allowed them to approach new audiences, and the school because they've been able to gain visibility in the wider community.

However, if we had to speak of "needs" we'd say that to build this kind of project you need more institutional support in order not to end up "exploiting" the good will of the people who are taking part in it.

What are the strengths and weaknesses of the project you'd pick out?

One thing we see as positive in the project has been the interplay between theory and practice. The first sessions were used to find out about the young people's references and to situate and understand the key concepts in how an exhibition is produced. Afterwards all of this was linked with a series of practical actions that helped young people to critically discuss the idea of exhibitions and to build their own exhibition independently. As for weak points, basically the lack of time. Although it was very beneficial, getting two exhibitions ready (at the Nau Estruch and at the Sala d' Art Jove) in some cases led to excessive work and at times the students did not know which one they were working on. Finally, we'd highlight the organization of work groups by roles as something in between. Initially,

organisation by professional roles helped us to understand the tasks that are carried out for an exhibition but in the end there was a hybridization of tasks between the students and everyone did everything, which was good but sometimes we lacked coordination.

Where did the "Journey to the invisible cities" project and exhibition presented at the Nau Estruch in Sabadell come from? How is it connected with the project now being presented in the Sala d'Art Jove?

The *Invisible Cities* project is part of Volume and is intended to get students thinking about and producing three-dimensional reality. During the first and second terms the students, accompanied by Josep Moreno, develop their creative capacities about space, act in three-dimensional reality and acquire a conception of artistic activity as a means of establishing a rewarding dialogue between literature and the arts. Based on this initial labour, in the third term a process of reformulating the project itself and thinking about the work done was begun as part of the *Exhibition: just a display of artworks?* project. For instance, in this period students learnt to talk, think, defend their work and create a joint exhibition that would be displayed at the Nau Estruch in Sabadell. However, the *Invisible Cities* project does not end there but rather it becomes the starting point for what the students are now showing at the Sala d'Art Jove. It is an exhibition that rethinks the concept of a city based on showing the emotional ties that everyone has with their neighbourhood in their city.

Opening of the exhibition "Journey to the invisible cities" at Nau Estruch in Sabadell (Sabadell, 28 June 2010).

04: WHEN THE INVISIBLE HELPS US SEE

A double page spread in the culture section of newspaper *La Vanguardia* in August was set aside for the seminal figure of contemporary art collector, publicist and now writer, Charles Saatchi. The article¹ is about the publication of two books written by the controversial figure (in which he reveals the secrets of “a scene he’s been shaking up for years”) and is laid out around a large collage of colour pictures in which Saatchi’s cut-out figure is superimposed on photographs of well-known works by Damien Hirst, Adam Cvijanovic, Kader Attia and Tracey Emin.

What is behind this article? What lies behind each of the images that flood the two pages of the newspaper? Is it only an illustrated news item with an assortment of powerful images? Is it just a news item?

I have no doubt that wondering what is behind everything is one of the most effective starting points for establishing critical learning that leads to independent and creative subjects. It is this critical position that we have to require of any educational project and even more so when we face a reality as mystified as the art world, one which has one of the more impenetrable surfaces. Nevertheless, are not images produced in art? Is not art tasked with generating representations of what we know as reality? It is therefore no wonder that while looking at itself (representing itself), art, conscious of its own power, has established images of itself that are seductive, unequivocal and glittering that legitimise it beyond its real value or potential.

Lluc Mayol. Mentorship of the project

¹ Ellakuria, Iñaki (12 August 2010) *Palabra de Saatchi. El polémico coleccionista británico de arte rompe su silencio en dos libros. La Vanguardia*, Barcelona, pp: 26-27.

This is the case with the article about Saatchi that presents an apparently harmless person dominating the impenetrable world of the powerful images of art while words like “secrets”, “guru” and “success” are associated with him. Once again the unquestionable “truth” in the hands of “genius”, the best kept secret that we are offered in small doses so that we do not complain that we do not understand anything. But it is also, on another scale, any art exhibition that aims to generate an image (often equally impenetrable) of the work of one or more artists based on the exhibition of works exquisitely presented in an aseptic environment and justified by an institutional and theoretical context which legitimises its existence. I do not mean by this that both the newspaper article and the exhibition are created based on a series of “lies” presented so that they appear to be “truths”. I mean that it is often the very effort made to confer truth which leads us away from the most interesting thing there could be, from an in-depth look, a critical reading. In short, from a truly educational experience.

Here is the opportunity offered by education linked to the activity of an art institution such as the Catalan Government’s Sala d’Art Jove. The opportunity to establish mechanisms that go through this hard dermis and enable critical readings of the works and also of the theoretical discourse that surrounds them, the communication materials that underpin them and the institutions that house them. A “critical friendship” (as the Document 12 mediation, education and communication project is called) which makes it possible to construct narratives based on artistic practice which at the same time are critical of the institution itself, revealing both its opportunities and its shadows.

Opening of the exhibition “Journey to the invisible cities” at Nau Estruch in Sabadell (Sabadell, 28 June 2010).

Visit by IES Vallès students to the Sala d’Art Jove, and meeting with the curators Oriol Fontdevila and Txuma Sánchez (Barcelona, 28 April 2010).

Shooting a piece in the exhibition at the Sala d’Art Jove. Shooting and editing were done at Hangar. (Barcelona, 26 July 2010).

Mar Cuenca and Laia Campaña’s project comes out of this idea. The title (in question form) already indicates this intention to establish a deep reading of what can be: “Exhibition: just a display of artworks?”, and from the outset the objective has been clear: “to make the invisibles visible” as they repeatedly say.

The cracks are numerous; you only have to choose one and enter it to investigate what there is behind an exhibition. And learn. They chose one that focuses on the design and production aspects of a supposed exhibition. Which professions are involved? What tasks and what roles are carried out? What relationships are established between them? How is the work of everyone involved reflected precisely in this staging that finally completes the exhibition and houses the works?

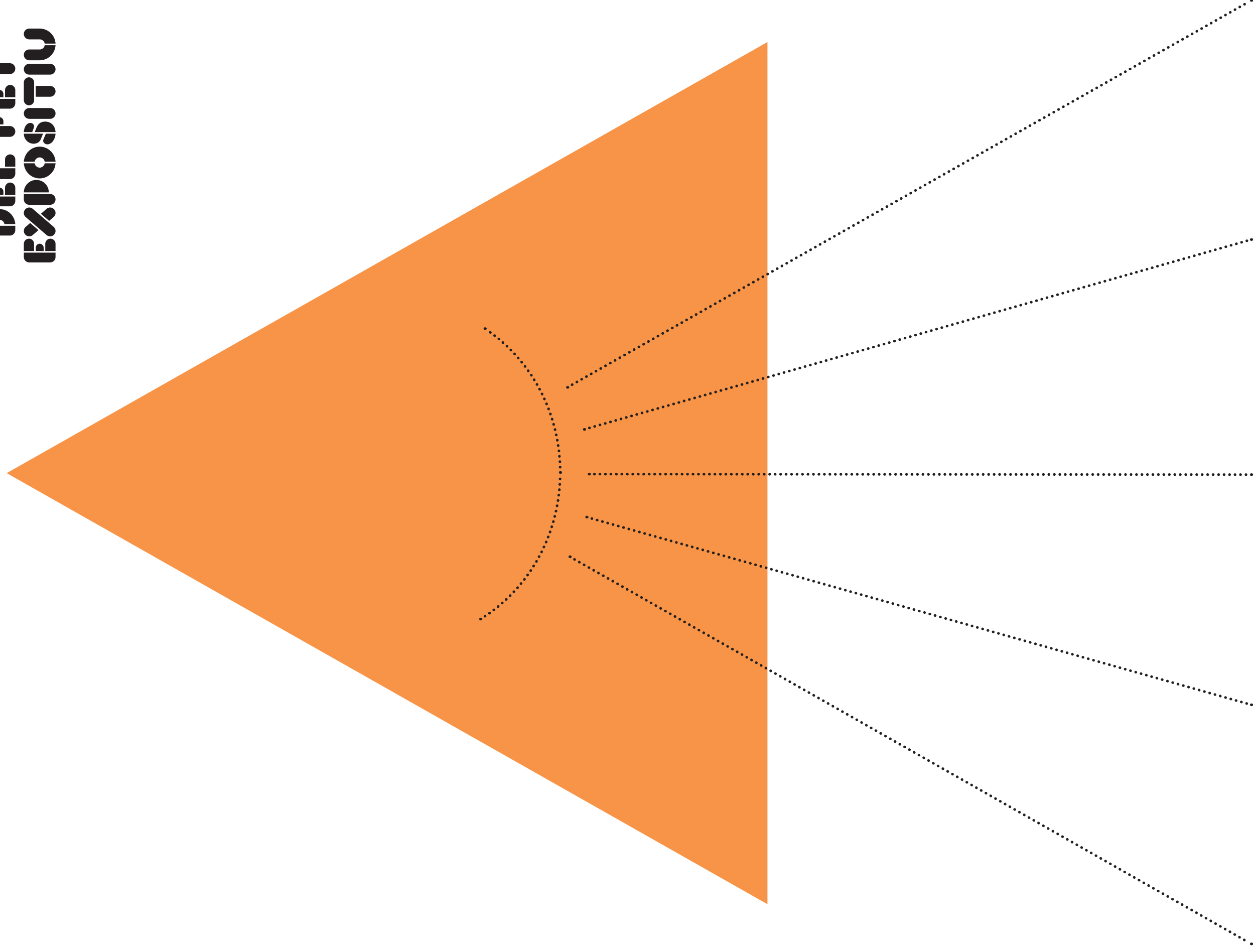
A good starting point, but the problems seem to appear in deeper layers. Is an educational project with a proper approach that is well implemented and has passionately involved educators enough to achieve significant results in this task? Unfortunately it seems that this project has shown that this is not enough, and as is usual the shortfall comes at the structural level. Needless to say, the Sala d’Art Jove’s commitment to supporting this kind of project, made by including educational projects as a category in its funding awards for the third consecutive year, is commendable. However, it is clear that the facilities for implementing the project are not yet on the same level in terms of streamlining resources with those which work in any of the other categories of the funding awards. And this is perhaps something that all of us who are involved should help to sort out.

This means firstly defining in a much more limited way what we are talking about when we talk about an educational project, in a context such as the Sala d’Art Jove funding awards, and trying to provide the goals derived from this definition with the resources that are available. It should be understood that an educational project cannot be equated with an exhibition work of art or a publication, as it often has limits that are more extensive in both time and space. Then secondly we need to rethink what is the best way to share (show) the results of the processes of educational projects, and in my view the exhibition format is the one that usually brings with it most difficulties, the one which requires more resources and the one that gives the most questionable results. Finally, I believe we should rethink what the relationship is between educational projects and the other types. In this sense I think the isolation in which these projects have been implemented to date misses out on the opportunity for feedback that might be offered by a call for funding awards that involves processes located in states that are very different to knowledge production based on the visual arts: exhibition, publication, research and education.

We can keep up the mystified image (the one in the Saatchi article), or accept the responsibility that each one of us has for developing points of view about “how” institutions make the image of art visible. Mar Cuenca and Laia Campaña’s project provides us with an excellent approach to this problem. Now we need to continue finding out more and hope that what some have called the “educational turn” of art becomes more than just a trend and becomes, based on rigour and consistency, an opportunity for critical transformation of the institution.

ELS INVISIBLES

**REBA LA
CONSTRUCCIÓ
DEL FET
EXPOSITIU**

Activitat

TAULA RODONA ELS INVISIBLES UN PROJECTE EDUCATIU EN UN CONTEXT ARTÍSTIC 24.11 – 19.00 H.

Taula rodona on es reflexionarà entorn el què és la pedagogia cultural en el món contemporani. S' establirà una conversa sobre la realització de projectes educatius que cerquen la creació de lligams amb la pràctica artística, prenent com a punt de partida el projecte educatiu amb que s'ha generat l'exposició **Els invisibles. Rere la construcció del fet expositiu.**

Laia Campaña i Mar Cuenca
Productores del projecte educatiu.

Aida Sánchez de Serdio
Professora de l'Àrea de Pedagogies Culturals de la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona.

Lluc Mayol
T treballador cultural independent que desenvolupa els seus projectes des de la plataforma Saladestar a Barcelona.

Josep Moreno
Professor i coordinador de Batxillerat Artístic de l'IES Vallès de Sabadell i professor del Màster de Formació del Professorat a la Universitat de Barcelona.

Crèdits

Els Invisibles. Rere la construcció del fet expositiu és l'exposició que resulta del projecte educatiu *Exposició: Simplement una mostra d'obres d'art? / Viatge a les ciutats invisibles*, que Laia Campaña i Mar Cuenca desenvolupat en col·laboració amb els estudiants i el professorat del primer curs del batxillerat d'arts de l'IES Vallès (Sabadell) al llarg del curs 2009-2010. El projecte s'ha realitzat en el marc de la convocatòria de projectes d'educació de la Sala d'Art Jove i s'ha comptat amb el suport del centre d'art Nau Estruch.

PROJECTE

Projecte educatiu:
Laia Campaña
Mar Cuenca

Procés de tutoria:
Lluc Mayol

Estudiants:
Laia Castellano
Júlia Corona
Mariona Gorgori
Helena Granero
Mònica Matutes
Mònica Reverté
Laura Reus

Carlos Anselmo
Gemma Aguilà
Ferran Milà
Laura Antón
Cristina Moreno
Júlia Frade
Ivette Aguilà
Júlia Morales

Professorat:
Josep Moreno
Àngels González

Col·laboradors:
Mar Llinés
Ricardo Trigo

Agraïments a:

Grup AccNeo, Oscar Abril, Flor Castillo, Pere Chias, Marc Domènech, Lillan Dies, Maria Glòria Garcia, Sandra Martínez, Luis Rivera i al professorat de l'Àrea de Pedagogies Culturals de la Facultat de Belles Arts.

EXPOSICIÓ

Coordinació:
Oriol Fontdevila
Txuma Sánchez
Marta Vilardell

Muntatge:
Lara Fluxà
Oriol Roset

Support de producció:

Hangar
Nau Estruch

PUBLICACIÓ

Textos:
José María Barragán
Laia Campaña
Mar Cuenca
Lluc Mayol
Josep Moreno
Estudiants de primer del batxillerat d'arts de l'IES Vallès

Correcció i traducció de textos:
Aadimatiq

Disseny:
www.bisdixit.com

Impressió:
Rotimprès

Tiratge de 5.000 exemplars

SALA D'ART JOVE

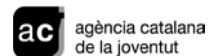
Secretaria de Joventut
Calàbria, 147. 08015. Barcelona.
Tel. 93 483 83 61

Metro: Línia 1 (Rocafort) i línia 5 (Entença).
Bicing: 111 (Calàbria, 135) i 262 (Rocafort, 103).

saladartjove.wordpress.com
www.gencat.cat/joventut/salartjove
artjove.dasc@gencat.cat

Horari / Opening times

De dilluns a divendres, de 10h a 20h.
Dissabtes i diumenges tancat.
Monday to friday, from 10am to 8pm.
Closed on Saturdays and Sundays.

Amb el suport de:

